

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๙-๓๓

เล่มที่ ๙ ชื่อทิมนิกาย

สิลขันธวัคค์

(เป็นสูตรต้นตปิฎก)

ทิมนิกาย แปลว่า “หมวดหรือพวกขนาดยาว” ได้แก่ พระสูตรหรือพระธรรมเทศนาที่ยาว นำมาจัดไว้เป็นหมวดหรือพวกไว้ในที่นี้. คำว่า สิลขันธวัคค์ แปลว่า “วรรคที่ว่าด้วยกองศีล” ทิมนิกาย หรือหมวดยาวนี้มี ๓ วรรค คือสิลขันธวัคค์ (มี ๑๓ สูตร) มหาวัคค์ (มี ๑๐ สูตร) ปาฏิภาวัคค์ (มี ๑๑ สูตร) แต่ละวรรคตั้งชื่อตามข้อความในสูตรบ้าง ตามชื่อของสูตรบ้าง คือในสิลขันธวัคค์ สูตรแรกมีเรื่องศีล จึงตั้งชื่อสิลขันธวัคค์ ในมหาวัคค์ สูตรแรก ชื่อมหาปทานสูตร จึงตั้งชื่อมหาวัคค์ ในปาฏิภาวัคค์ สูตรแรก ชื่อปาฏิภาสูตร จึงตั้งชื่อปาฏิภาวัคค์. พระไตรปิฎก ทิมนิกายนี้มี ๓ เล่ม เล่มละวรรค ตามชื่อที่กล่าวมาแล้วรวมทั้งสิ้นมี ๓๔ สูตร.

พระสูตรในเล่ม ๙ หรือในทิมนิกาย สิลขันธวัคค์มี ๑๓ สูตร ตามลำดับดังต่อไปนี้ :-

- ๑. พรหมชาลสูตร** สูตรที่เปรียบเหมือนชายอันประเสริฐที่ครอบคลุมอย่างกว้างขวาง คือกล่าวถึงลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่มีในครั้งนั้น ที่เรียกว่าทิวฐิ ๖๒ เป็นการชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมแตกต่าง ๖๒ ลัทธินั้นอย่างละเอียด.
- ๒. สามัญญผลสูตร** ว่าด้วย “ผลของความเป็นสมณะ” หรือ ผลของการบวช.
- ๓. อัมพัฏฐสูตร** ว่าด้วย “การโต้ตอบกับอัมพัฏฐมาณพ” มีข้อความกล่าวถึงประวัติศาสตร์ ศากยวงศ์.
- ๔. โสณทัณฑสูตร** ว่าด้วย “การโต้ตอบกับโสณทัณฑพราหมณ์” มีข้อความกล่าวถึงคุณลักษณะ ๕ อย่างของพราหมณ์.
- ๕. กุฎทันทสูตร** ว่าด้วย “การโต้ตอบกับกุฎทันทพราหมณ์” เรื่องการบูชาด้วยวิธีสังคมาสงเคราะห์ ดีกว่าการบูชาด้วยฆ่าสัตว์ รวมทั้งปัญหาการปกครองประเทศ ให้ได้ผลดีทางเศรษฐกิจลดจำนวนโจรผู้ร้าย.
- ๖. มหาลิสสูตร** ว่าด้วย “การโต้ตอบกับเจ้าลิจฉวีชื่อมหาลิส” เรื่องตาทิพย์

- หุทิพย์ และความสามารถที่สูงขึ้นไปกว่านั้น คือการทำกิเลส อาสวะให้หมดสิ้นไป.
๗. ชาลยสูตร ว่าด้วย “การโต้ตอบกับนักบวช ๒ คน คนหนึ่งชื่อชาลยะ” เรื่องชิวะ กับลวีระ.
๘. มหาสิหนาทสูตร^๑ ว่าด้วย “การบันลือสิหนาท” ของพระพุทธเจ้าโดยมีคุณธรรม เป็นพื้นรองรับ.
๙. โปฏฐุปาทสูตร ว่าด้วย “การโต้ตอบกับโปฏฐุปาทปริพพาชก” เรื่องอัตตาและ ธรรมชั้นสูงอื่น ๆ.
๑๐. สุกสูตฺร ว่าด้วย “การโต้ตอบระหว่างพระอานนทเถระกับสุกมาณพ โตทยยบุตร”
๑๑. เกวัญสูตฺร ว่าด้วย “การแสดงธรรม” เรื่องปาฏิหาริย์ ๓ แก่คฤหบดี ชื่อเกวัญภู.
๑๒. โลหิจจสูตฺร ว่าด้วย “การโต้ตอบกับโลหิจจพราหมณ์” ถึงเรื่องมัจฉาทิฏฐิ และศาสดาที่ควรดีไม่ควรดี.
๑๓. เตวิชชสูตฺร ว่าด้วย “พราหมณ์ผู้รู้ไตรวิद्याเคยเห็นพระพรหมหรือไม่” และ ว่าด้วยวิธีเข้าอยู่ร่วมกับพระพรหม.

๑. ฉบับยุโรปเรียกชื่อสูตรนี้ว่า กัสสปสิหนาทสูตร แปลว่า สูตรอันว่าด้วยการบันลือสิหนาท กับกัสสป ผู้เป็นนักบวชพวกชีเปลือย

ขยายความ

๑. พรหมชาลสูตร

สูตรว่าด้วยข่ายอันประเสริฐ

พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เดินทางอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาฬันทา มีปริพพาชก (นักบวชนอกศาสนา) ชื่อสุปปิยะ พร้อมด้วยศิษย์ชื่อพรหมทัตตมาณพ เดินทางมาข้างหลัง. สุปปิยะ ปริพพาชก ดิเตียนพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ศิษย์กล่าวสรรเสริญ. เมื่อถึงเวลากลางคืน ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันถึงเรื่องศิษย์อาจารย์กล่าวแย้งกันเรื่องสรรเสริญ ดิเตียนพระรัตนตรัย พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงตรัสเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้ดิเตียนพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือเล็งเมื่อมีผู้สรรเสริญ^๑ แล้วตรัสว่า คนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศีล ๓ ชั้น คือศีลอย่างเล็กน้อย ศีลอย่างกลาง ศีลอย่างใหญ่^๒

ศีลอย่างเล็กน้อย (จุฬศีล)

๑. เว้นจากฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, ประพฤติล่วงพรหมจรรย์.
๒. เว้นจากพูดปด, พูดล่อลึง (ยุให้แตกกัน), พูดคำหยาบ ๆ, พูดเพ้อเจ้อ.
๓. เว้นจากทำลายพืชและต้นไม้
๔. ฉันทมือเดียว เว้นจากการฉันทอาหารในเวลากลางคืน, เว้นการฉันทในเวลาวิกาล, เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม และดูการเล่น, เว้นจากตัดทรงประดับประดาร่างกาย ด้วยระเบียบดอกไม้ของหอม เครื่องทา เครื่องย้อมผัดผิวต่าง ๆ, เว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่มีภายในใสนุ่นหรือสำลี, เว้นจากการรับทองและเงิน.
๕. เว้นจากการรับข้าวเปลือกดิบ, เนื้อดิบ, เว้นจากการรับหญิง หรือหญิงรุ่นสาว, เว้นจากการรับทาสี ทาสา, เว้นจากการรับแพะ, แกะ, ไก่, สุนัข, ช้าง, โค, ม้า, ลา, เว้นจากการรับนา, สวน.
๖. เว้นจากการชกส้อม, การค้าขาย, การโกงด้วยตาชั่ง ด้วยเงินเหรียญ (สำริด) และด้วยการนับ (ชั่ง, ตวง, วัด). เว้นจากการใช้วิธีโกงด้วยให้สินบน หลอกหลวงและปลอมแปลง, เว้นจากการตัด (มือ, เท้า) การฆ่า การมัด การช่มชึ่งทรัพย์ (ในทาง) การปล้น การจู่โจมทำร้าย.

๑. แปลไว้ละเอียดแล้ว หน้า ๙๕ หมายเลข ๑๓๖

๒. คำว่า ศีลอย่างเล็กน้อย อย่างกลาง และอย่างใหญ่นี้ ฝรั่งใช้คำว่า ความประพฤติอย่างสั้น อย่างกลาง อย่างยาว

ศิลปะอย่างกลาง (มัชฌิมศิลป์)

๑. เว้นจากการทำลายพืช
๒. เว้นจากการสะสมอาหารและผ้า เป็นต้น
๓. เว้นจากดูการเล่นหลายชนิด เช่น ฟ้อนรำ เป็นต้น
๔. เว้นจากเล่นการพนันต่างชนิด
๕. เว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่
๖. เว้นจากประดับประดาตกแต่งร่างกาย
๗. เว้นจากติรัจฉานกถา (พูดเรื่องไร้ประโยชน์หรือที่ขัดกับสมณเพศ)
๘. เว้นจากการพูดแข่งดีหรือข่มขู่กัน
๙. เว้นจากชกสือ
๑๐. เว้นจากการพูดปด, การพูดประจบ, การพูดอ้อมค้อม (เพื่อหวังลาภ), การพูดปด, การพูดเอาลาภแลกลาภ (หวังของมากด้วยของน้อย).

ศิลปะอย่างใหญ่ (มหาศิลป์)

๑. เว้นจากตำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ทายนิมิต, ทายฝัน, ทายหนูกัดผ้า เป็นต้น.
- ๒ เว้นจากตำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ดูลักษณะแก้วมณี, ลักษณะไม้ธ้อ, ลักษณะผ้า, ลักษณะคัสตรา เป็นต้น.
๓. เว้นจากตำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ทายทักเกี่ยวกับพระราชชา ด้วยพิจารณาดาวฤกษ์.
๔. เว้นจากตำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ทายจันทรุปราคา สุริยุปราคา เป็นต้น.
๕. เว้นจากตำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ทายฝนชุก ฝนแล้ง เป็นต้น.
๖. เว้นจากตำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วยติรัจฉานวิชา การบน, การแก้บน, การประกอบยา เป็นต้น.

(ในที่นี้มีคำว่า ติรัจฉานวิชา อย่างพิสดาร ฝรั่งใช้คำว่า Low Arts เมื่อพิจารณาตามศัพท์ “ติรัจฉาน” ซึ่งแปลว่า “ไปขวาง” ก็หมายความว่า วิชาเหล่านี้ขวาง หรือไม่เข้ากับความเป็นสมณะ มิได้หมายความว่า เป็นวิชาของสัตว์ติรัจฉาน เพราะฉะนั้น ถ้อยคำที่พระไม่ควรพูด จึงจัดเป็นติรัจฉานกถา คือถ้อยคำที่ขวาง หรือขัดกับสมณสาธูป. วิชาที่พระไม่ควรเกี่ยวจึงจัดเป็นติรัจฉานวิชา คือวิชาที่ขวาง หรือขัดกับความเป็นพระ ส่วน

สัตว์ดิรัจฉานที่มีชื่ออย่างนั้น เพราะเพ่งกิริยาที่ไม่ได้ตั้งตัวตรง เดินไปอย่างคนแต่เอาตัวลง เอาศีรษะไปก่อน เมื่อไม่ได้ไปตรง ก็ชื่อว่าไปขวาง).

ทิวฎี ๖๒ ประการ

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงความคิดเห็น ๖๒ ประการของสมณพราหมณ์ ในครั้งนั้น คือ พวกที่มีความเห็นปรารภเบื้องต้นของสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นมาอย่างไร (ปุพฺพพันตกัปปิกะ) ๑๘ ประเภท กับพวกที่มีความเห็นปรารภเบื้องปลายของสิ่งต่าง ๆ ว่าจะลงสุดท้ายอย่างไร (อปฺรันตกัปปิกะ) ๔๔ ประเภท (รวมเป็น ๖๒) ดังต่อไปนี้ :-

ความเห็นปรารภเบื้องต้น ๑๘

ทิวฎีหรือความเห็นประเภทนี้ (ปุพฺพพันตกัปปิกะ) ที่มี ๑๘ นั้น แบ่งออกเป็น ๕ หมวด คือหมวดที่เห็นว่าเที่ยง (ลัสสตวาทะ) ๔, เห็นว่าบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง (เอกัจจลัสสติกะ เอกัจจอลัสสติกะ) ๔, เห็นว่ามีที่สุดและไม่มีที่สุด (อันตานิติกะ) ๔, พุทธชัฒสายไม่ตายตัวเหมือนปลาไหล (อมราวิกเขปิกะ) ๔, เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ มีขึ้นเอง โดยไม่มีเหตุ (อิฉฉสมุปฺปนนะ) ๒ รวมเป็น ๑๘ ดังรายละเอียด คือ :-

(๑) หมวดเห็นว่าเที่ยง (ลัสสตวาทะ) ๔

๑. เห็นว่าตัวตน (อัตตา) และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้ ตั้งแต่ชาติเดียว จนถึงแสนชาติ.
๒. เห็นว่าตัวตน และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้เป็นกัปปี้ ๆ ตั้งแต่ กัปปี้เดียวถึง ๑๐ กัปปี้.
๓. เห็นว่าตัวตน และโลกเที่ยง เพราะระลึกชาติได้มากกัปปี้ ตั้งแต่ ๑๐ กัปปี้ ถึง ๔๐ กัปปี้.
๔. นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า โลกเที่ยง.

(๒) หมวดเห็นว่าบางอย่างเที่ยง บางอย่างไม่เที่ยง (เอกัจจลัสสติกะ เอกัจจอลัสสติกะ) ๔

๑. เห็นว่าพระพรหมเที่ยง แต่พวกเราที่พระพรหมสร้างไม่เที่ยง.
๒. เห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกที่มีโทษเพราะเล่นสนุกสนาน (ชิตทา ปโทลิกา) ไม่เที่ยง.
๓. เห็นว่าเทวดาพวกอื่นเที่ยง พวกที่มีโทษเพราะคิดร้ายผู้อื่น (มโนปโทลิกา) ไม่เที่ยง.

๔. นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า ตัวตนฝ่ายกายไม่เที่ยง ตัวตนฝ่ายจิตเที่ยง.

(๓) หมวดเห็นว่ามีที่สุดและไม่มีที่สุด (อันทานันติกะ) ๔

๑. เห็นว่าโลกมีที่สุด.
๒. เห็นว่าโลกไม่มีที่สุด.
๓. เห็นว่าโลกมีที่สุด เฉพาะด้านบนกับด้านล่าง ส่วนด้านกว้างหรือด้านขวางไม่มีที่สุด.
๔. นักเดา เดาตามความคิดคาดคะเนว่า โลกมีที่สุดก็ไม่ใช่ ไม่มีที่สุดก็ไม่ใช่.

(๔) หมวดพุดชดส่ายไม่ตายตัวแบบปลายไหล (อมราวิกเขปิกะ) ๔

๑. เกรงว่าจะพุดปด จึงพุดปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่. อย่างนั้นก็ไม่ใช่. อย่างอื่นก็ไม่ใช่, มิใช่ (อะไร) ก็ไม่ใช่.
๒. เกรงว่าจะยึดถือ จึงพุดปฏิเสธแบบข้อ ๑.
๓. เกรงว่าจะถูกซักถาม จึงพุดปฏิเสธแบบข้อ ๑.
๔. เพราะโง่เขลา จึงพุดปฏิเสธแบบข้อ ๑ และไม่ยอมรับหรือยืนยันอะไรเลย.

(๕) หมวดเห็นวาลิ่งต่าง ๆ มีขึ้นเอง ไม่มีเหตุ (อิธิจสมุปป็นนะ) ๒

๑. เห็นวาลิ่งต่าง ๆ มีขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ เพราะเคยเกิดเป็นอสังขญีสัตว์.
๒. นักเดา เดาเอาตามความคิดคาดคะเนว่า ลิ่งต่าง ๆ มีขึ้นเองโดยไม่มีเหตุ.

ความเห็นปรารภเบื้องปลาย ๔๔

ทิวฐิ หรือความเห็นปรารภเบื้องปลาย (อปรัันตักัปปิกะ) ที่มี ๔๔ นั้น แบ่งออกเป็น ๕ หมวด หมวดที่เห็นว่ามีสังขญาความจำได้หมายรู้ (สังขญิวาทะ) ๑๖, หมวดที่เห็นว่ามีสังขญา (อสังขญิวาทะ) ๘, หมวดที่เห็นว่ามีสังขญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสังขญาที่ไม่ใช่ (เนวสังขญินาสังขญิวาทะ) ๘. หมวดที่เห็นวาล้างาดสูญ (อุจเฉทวาทะ) ๗, หมวดที่เห็นวาล้างาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน (ทิวฐิธัมมนิพพานวาทะ) ๕ รวมเป็น ๔๔ ดังรายละเอียดคือ :-

(๑) หมวดเห็นว่ามีสังขญา (สังขญิวาทะ) ๑๖

๑. ตนมีรูป
๒. ตนไม่มีรูป
๓. ตนทั้งมีรูป ทั้งไม่มีรูป
๔. ตนมีรูปก็มีใช่ ไม่มีรูปก็มีใช่
๕. ตนมีที่สุด

๖. ตนไม่มีที่สุด
๗. ตนทั้งมีที่สุด ทั้งไม่มีที่สุด
๘. ตนมีที่สุดก็มีใช่ ไม่มีที่สุดก็มีใช่
๙. ตนมีสัญญา (ความจำได้หมายรู้) เป็นอันเดียวกัน
๑๐. ตนมีสัญญาต่างกัน
๑๑. ตนมีสัญญาเล็กน้อย
๑๒. ตนมีสัญญาหาประมาณมิได้
๑๓. ตนมีสุขโดยส่วนเดียว
๑๔. ตนมีทุกข์โดยส่วนเดียว
๑๕. ตนมีทั้งสุขทั้งทุกข์
๑๖. ตนไม่มีทุกข์ไม่มีสุข

ตนทั้งสิบหกประเภทนี้ ตายไปแล้ว ก็มีสัญญา คือความจำได้หมายรู้ทั้งสิ้น.

(๒) หมวดเห็นว่าไม่มีสัญญา (อสังขญาทนะ) ๘

เห็นว่าตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๘ ข้างต้น คือตนมีรูป จนถึงตนมีที่สุดก็มีใช่ ไม่มีที่สุดก็มีใช่ ทั้งแปดประเภทนี้ ตายไปแล้ว ก็ไม่มีสัญญา คือไม่มีความจำได้หมายรู้.

(๓) หมวดเห็นว่ามีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่ (เนวสัญญานาสัญญาทนะ) ๘

เห็นว่าตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๘ ข้างต้น คือตนมีรูป จนถึงตนมีที่สุดก็มีใช่ ไม่มีที่สุดก็มีใช่ ทั้งแปดประเภทนี้ ตายไปแล้ว มีสัญญาก็มีใช่ ไม่มีสัญญาก็มีใช่.

ทั้งสามหมวดนี้ รวมเรียกว่า อุตมมาฆตนิกา แปลว่า พวกที่มีความเห็นเกี่ยวกับสภาพเมื่อตายไปแล้วจะเป็นอย่างไร.

(๔) หมวดเห็นว่าขาดสัญญา (อุจเจทวาทนะ) ๗

๑. ตนที่เป็นของมนุษย์และสัตว์
  ๒. ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูป กินอาหารหยาบ
  ๓. ตนที่เป็นของทิพย์ มีรูป สำเร็จจากไป
  ๔. ตนที่เป็นอากาศาณัญจายตนะ^๑
  ๕. ตนที่เป็นวิญญาณัญจายตนะ
  ๖. ตนที่เป็นอากิญจัญญายตนะ
  ๗. ตนที่เป็นเนวสัญญานาสัญญายตนะ
- ทั้งเจ็ดประเภทนี้ เมื่อสิ้นชีพแล้ว ก็ขาดสัญญา ไม่เกิดอีก.

๑. ได้อธิบายศัพท์ไว้แล้ว หน้า ๘๔-๘๕ หมายเลข ๗ ถึง ๙

(๕) ทมวดเห็นสภาพบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมนิพพาน) ๕

๑. เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เป็นนิพพานอย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน
๒, ๓, ๔, ๕ เห็นว่าการเพียบพร้อมด้วยฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ เป็นนิพพาน
อย่างยอดเยี่ยมในปัจจุบัน.

สรุป

ในที่สุดได้ตรัสสรุปว่า สมณพราหมณ์ทุกคนที่มีทิฏฐิความเห็นต่าง ๆ รวม ๖๒
ประการเหล่านี้ ย่อมได้เสวยอารมณ์ เพราะอาศัยอายตนะสำหรับถูกต้อง ๖ อย่าง (คือตา,
หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ), เพราะเหตุที่เสวยอารมณ์จึงเกิดต้นหาความทะยานอยาก,
เพราะเหตุที่มีความทะยานอยาก จึงมีความยึดมั่นถือมั่น, เพราะเหตุที่มีความยึดมั่นถือมั่น
จึงมีภพ คือ ความมีความเป็น, เพราะเหตุที่มีความมีความเป็น (ภพ) จึงมีชาติ คือความเกิด,
เพราะเหตุที่มีความเกิด จึงมีความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก คร่ำครวญ ความไม่
สบายกายไม่สบายใจ และความคับแค้นใจ. สมณพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมติดอยู่ในข่าย
แห่งความเห็นทั้งหกสิบสองนี้ เหมือนปลาติดข่ายฉะนั้น.

ส่วนตถาคตเป็นผู้ถอนต้นหาอันจะนำไปให้เวียนอยู่ในภพได้แล้ว กายยังดำรงอยู่
ตรารบไต่ ก็มีผู้แลเห็นเมื่อกายทำลายไปแล้ว ก็ไม่มีผู้แลเห็น.

๒. สามัญญผลสูตร

สูตรว่าด้วยผลของความเป็นสมณะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงของหมอชีวก ใกล้กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ คือวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถ เดือน ๑๒ พระเจ้าอชาตศัตรู
เสด็จไปเฝ้า ทูลถามถึงผลดีของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน และตรัสเล่าว่า
เคยไปถามครู^๑ ทั้งหมดมาแล้ว แต่ตอบไม่ตรงคำถาม เปรียบเหมือนถามถึงเรื่องมะม่วง
แต่ไปตอบเรื่องขนุน^๒ จึงต้องกลับ. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเป็นข้อ ๆ ดังนี้ : -

๑. ผู้เคยเป็นทาสหรือกรรมกรของพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อออกบวชประพฤติตน
ดีงามแล้ว จะทรงเรียกร้องให้กลับไปเป็นทาสหรือกรรมกรตามเดิมหรือไม่. พระเจ้า

๑. ครูทั้งหมดคือ ๑. ปุรณะ กัสสป ๒. มกขลิ โคสาละ ๓. อชิตะ เกสกัมพล ๔. ปุกุระ กัจจายนะ
๕. นิคัณฐะ นาฏบุตร ๖. ลัญชัย เวลัฏฐบุตร
๒. ฝรั่งแปลว่า สาเก (Bread Fruit Tree) ไทยแปลว่า ขนุนบ้าง ขนุนล้ามะลอบ้าง

อชาตคัตรุตรัสตอบว่า ไม่เรียกกลับ แต่จะแสดงความเคารพถวายปัจจัย ๔ และถวายความคุ้มครองอันเป็นธรรม. ตรัสสรุปว่า นี่เป็นผลของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน.

๒. คนทำนาของพระเจ้าอชาตคัตรุ เมื่อออกบวชประพาศิตนดิงามแล้ว จะทรงเรียกร้องให้กลับไปทำนาให้ตามเดิมหรือไม่ ตรัสตอบเหมือนข้อแรก จึงนับเป็นผลของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน.

๓. คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี ฟังธรรมเลื่อมใสแล้วออกบวชประพาศิตนดิงามจรรยา **สมบุรณ์ด้วยศีล** (พรรณนาศีลอย่างเล็กน้อย อย่างกลาง อย่างใหญ่ เหมือนในพรหมชาลสูตร), **สำรวมอินทรีย์** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้บาปอกุศลเกิดขึ้นท่วมทับจิต, **มิตติสัมปชัญญะ**, **มีความสันโดษ** ยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้, **ออกป่าบำเพ็ญสมาธิ** ละกิเลสที่เรียกว่านิวรณ์ ๕ เสียได้ จึงได้บรรลุมานที่ ๑ นี่ก็เป็นผลของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน.

๔. ได้บรรลุมานที่ ๒.

๕. ได้บรรลุมานที่ ๓.

๖. ได้บรรลุมานที่ ๔.

(ความเป็นไปแห่งมานทั้งสี่มีรายละเอียดอย่างไร ได้แปลไว้แล้วในหน้า ๘๒-๘๓ หมายเลข ๒ ถึง ๕)

๗. น้อมจิตไปเพื่อเกิดความรู้เห็นด้วยปัญญา (ญาณทัสสนะ) ว่า กายมีความแตกทำลายไปเป็นธรรมดา วิญญาณก็อาศัยและเนื่องในกายนี้ (วิปัสสนาญาณ ญาณอันทำให้เห็นแจ้ง).

๘. นิรมิตร่างกายอื่นจากกายนี้ได้ (มโนมยิทธิ คือฤทธิ์ทางใจ).

๙. แสดงฤทธิ์ได้ เช่น น้อยคนทำให้เป็นมากคน มากคนทำให้เป็นน้อยคน เดินน้ำ ดำดิน เป็นต้น (อิทธิวิริ).

๑๐. มีหุทิพย์ ได้ยินเสียงไกลไกล ที่เกินวิสัยหูของมนุษย์ธรรมดา (ทิพย์โส).

๑๑. กำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ (เจโตปริยญาณ).

๑๒. ระลึกชาติในอดีตได้ (ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ).

๑๓. เห็นสัตว์อื่นตายเกิดด้วยตาทิพย์ (เรียกว่าทิพย์จักขุ หรือจุตูปปาตญาณ คือ ญาณรู้ความตายและความเกิดของสัตว์).

๑๔. รู้จักทำอาสวะ คือกิเลสที่หมักหมม หรือหมักดองในสันดานให้สิ้นไป (อาสวัชชญาณ).

แล้วตรัสสรุปในที่สุดแห่งทุกข้อว่า เป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน สูงกว่ากันเป็นลำดับ.

(เมื่อจะย่อผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบันทั้งสิบสี่ข้อนี้เป็นหมวด ๆ ก็อาจย่อได้ ๓ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ ทำให้พ้นจากฐานะเดิม คือพ้นจากความเป็นทาส เป็นกรรมกร พ้นจากความเป็นชาวนา ได้รับการปฏิบัติด้วยดี แม้จากพระมหากษัตริย์ คือผลข้อ ๑ กับข้อ ๒.

หมวดที่ ๒ เมื่ออบรมจิตใจจนเป็นสมาธิ ก็เป็นเหตุให้ได้ฌานที่ ๑ ถึง ๔ อันทำให้ละกิเลสอย่างกลางได้ คือผลข้อ ๓, ๔, ๕ และ ๖.

หมวดที่ ๓ ทำให้ได้วิชา ๘ อันเริ่มแต่ข้อ ๗ ได้วิปัสสนาญาณ จนถึงข้อ ๑๔ ได้อัสวักขยญาณ).

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเลื่อมใส ปฏิญญาพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะตลอดชีวิต แล้วกราบทูลขอขมาในการที่ปลงพระชนมชีพพระราชบิดา (คือพระเจ้าพิมพิสาร) ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ตรัสรับขมา.

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จกลับแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ปลงพระชนม์พระราชบิดา ก็จะได้ดวงตาเห็นธรรม (เป็นพระโสดาบัน).

๓. อัมพภูมุตต

สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับอัมพภูมมาณพ

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ หมู่บ้าน พราหมณ์ชื่ออิจฉานังคละ ใกล้เมืองอุกกัฏฐา ซึ่งไปกขรชาติพราหมณ์ ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าปเสนทิให้เป็นผู้ครอบครอง.

ไปกขรชาติพราหมณ์ได้ยินกิตติศัพท์สรรเสริญพระพุทธเจ้า จึงใช้อัมพภูมมาณพ ผู้เป็นศิษย์ให้ไปเฝ้าเพื่อสังเกตดูว่าจะมีมหาปुरुสลักษณะครบตามคัมภีร์มนต์ของตนหรือไม่.

อัมพภูมมาณพไปแสดงอาการอวดดี คือพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง แต่ตนเดินบ้าง ยืนบ้าง สนทนาด้วย เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเตือน จึงประกาศตนว่าเป็นพราหมณ์ ควรแสดงอาการอย่างนี้ต่อคนชั้นไพโร ศีระชะโล้น ซึ่งเกิดจากเท้าของพระพรหม (เป็นความนิยมของพวกพราหมณ์ว่า ถ้าโกนศีระชะจะถูกเหยียดหยามเป็นคนชั้นต่ำ) และเพิ่มความโกรธเคืองยิ่งขึ้น เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ‘อัมพภูมมาณพยังไม่จบพรหมจรรย์ ของพราหมณ์ แต่สำคัญตนว่าจบแล้ว’ จึงด่าสกุลศากยะว่าเป็นสกุลทาสสกุลไพโร ไม่เคารพพราหมณ์.

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ศากยสกุลเคยทำผิดอะไรไว้ จึงเล่าว่า ครั้งหนึ่ง ตนเดินทางไปกรุงกบิลพัสดุ์ด้วยฐานะบางอย่างของไปกขรชาติพราหมณ์ ได้เข้าไปสู่อาคารโถง

ของเจ้าศากยะ เจ้าศากยะและศากยกุมารมากหลายนั่งบนอาสนะสูง ในอาคารโถงต่างซีกซี้จี้กันด้วยนิ้วมือ ชะรอยจะหัวเราะตนก็เป็นได้. ไม่มีใครสักคนหนึ่งกล่าวเชิญตนด้วยอาสนะ การไม่เคารพนับถือ ไม่อ่อนน้อมพราหมณ์ของเจ้าศากยะไพร่ ๆ อย่างนั้นเป็นการไม่สมควร. นี่เป็นการประณามศากยสกุลว่าเป็นไพร่ครั้งที่ ๒.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า แม้นกไล่ เมื่ออยู่ในรังของตนก็ยังส่งเสียงร้องตามชอบใจ เจ้าศากยะเหล่านั้น ถือว่ารุกกบิลพัสดุ์เป็นของตน จึงยังไม่น่าจะถือโทษด้วยเหตุเพียงเล็กน้อยเท่านี้.

อัมพัฏฐมาณพอ้างเหตุผลต่อไปว่า ในวาระทั้งสี่นั้น วาระทั้งสาม คือ กษัตริย์ แพศย์ (พ่อค้า) และศูทร (คนงาน) ย่อมตกอยู่ในฐานะเป็นผู้บำเรอพวกพราหมณ์ การที่เจ้าศากยะไพร่ ๆ ไม่เคารพนับถือ ไม่อ่อนน้อมพราหมณ์ จึงเป็นการไม่สมควร นี่เป็นการประณามศากยสกุลว่าเป็นไพร่ครั้งที่ ๓.

พระผู้มีพระภาคเห็นอัมพัฏฐมาณพกล่าวรุกรานศากยสกุลอย่างหนักเช่นนั้น จึงตรัสถามว่า ท่านสกุล (โคตร) อะไร เมื่ออัมพัฏฐมาณพกราบทูลว่า กัณหาชนโคตร พระองค์จึงตรัสเตือนให้ระลึก (ประวัติศาสตร์) ว่า ต้นสกุลของศากยะ คือพระเจ้าโอกกการาช ซึ่งเป็นกษัตริย์ แต่ต้นสกุลของกัณหาชนะ คือ นางทาสีของพระเจ้าโอกกการาช ผู้มีนามว่า ทิสา ก็เมื่อต้นสกุลศากยะเป็นลูกกษัตริย์ ต้นสกุลกัณหาชนะ เป็นลูกนางทาสีเช่นนั้น ก็จงระลึกถึงสกุลดั้งเดิมดูเถิด.

มาณพทั้งหลายที่ตามมาด้วย ก็พูดอ้ออึ้ง ห้ามพระผู้มีพระภาคว่า ขอพระโคตมอย่าได้กล่าวหาว่าอัมพัฏฐมาณพเป็นลูกทาสีเลย เพราะอัมพัฏฐมาณพมีชาติอันดี สดับตรับฟังมาก มีถ้อยคำอันดีงาม และเป็นบัณฑิต.

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามอัมพัฏฐมาณพว่า ที่พระองค์ตรัสอย่างนี้ เป็นความจริงหรือไม่ อัมพัฏฐมาณพนิ่งอึ้ง พระผู้มีพระภาคตรัสย้ำถามถึงครั้งที่ ๓ จึงยอมตอบรับว่าเป็นความจริง.

มาณพที่มาด้วย จึงอ้ออึ้ง ประณามว่า อัมพัฏฐมาณพเป็นลูกทาสี มีชาติไม่ดี พระสมณโคตมพูดเป็นธรรม เราหลงรุกรานว่าพูดไม่ถูก.

พระผู้มีพระภาคทรงเห็นมาณพเหล่านั้นกลับไปรุกรานอัมพัฏฐมาณพเช่นนั้น ก็ตรัสห้าม และทรงเล่าถึงความยิ่งใหญ่ของกัณหา (บุตรทาสี) ผู้เดินทางไปเรียนพรหมมนต์ ณ ชนบทภาคใต้ แล้วกลับมาขอพระราชธิดาของพระเจ้าโอกกการาชนามว่า มัททฐปี ครั้งแรกพระเจ้าโอกกการาชไม่พระราชทาน ในที่สุดก็พระราชทาน เพราะเกรงฤทธิ์ของกัณหา (เป็นการตรัสช่วยแก้หน้าให้แก่อัมพัฏฐมาณพ).

ต่อจากนั้นตรัสถามถึงประเพณีนิยม เพื่อให้อัมพัฏฐมาณพตอบเป็นข้อ ๆ เกี่ยวกับกษัตริย์ กับพราหมณ์ ใครจะสูงกว่ากัน (เพื่อให้คลายความถือดี) คือ :-

๑. บุตรที่เกิดจากบิดาเป็นกษัตริย์ มารดาเป็นพราหมณ์ จะได้อาสนะ (ที่นั่ง) และน้ำ ในพวกพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ได้. พวกพราหมณ์จะยอมให้บริโภคอาหารในพิธีสารท (อาหารอุทิศให้ผู้ตาย) ในพิธีถาลิปากะ (อาหารเนื่องในงานมงคล) ในยัญญพิธี (อาหารในการบูชายัญ) และในปาหุณะ (อาหารต้อนรับแขก) หรือไม่ ? ตอบว่า ยอมให้บริโภค. พวกพราหมณ์จะสอนมนต์ให้หรือไม่ ? ตอบว่า สอน. จะห้ามผู้นั้นแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ห้าม. จะได้รับอภิเชกเป็นกษัตริย์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่. ถามว่า เพราะเหตุไร ? ตอบว่า **เพราะยังไม่บริสุทธิ์ฝ่ายมารดา.**

๒. บุตรที่เกิดจากบิดาเป็นพราหมณ์ มารดาเป็นกษัตริย์ จะได้ที่นั่ง ได้น้ำ เป็นต้นหรือไม่ ? ตอบว่า ได้. จะห้ามผู้นั้นแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ห้าม. จะได้อภิเชกเป็นกษัตริย์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่. ถามว่า เพราะเหตุไร ? ตอบว่า **เพราะยังไม่บริสุทธิ์ฝ่ายบิดา.**

(ตรัสสรูปเพียงขั้นนี้ก่อนว่า) นี้แหละเมื่อเปรียบหญิงกับหญิง เปรียบชายกับชายกันแล้ว กษัตริย์ก็ประเสริฐกว่า และพราหมณ์เลวกว่า. (เพราะอัมพัฏฐมาณพยอมรับรองตามประเพณีนิยมว่า กษัตริย์มาเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ ทำให้กษัตริย์ไม่บริสุทธิ์).

ครั้นแล้วตรัสถามต่อไปอีกว่า

๓. พราหมณ์ที่ถูกลงโทษโกนศีรษะ ถูกเอาขี้เถ้าโรยศีรษะ ถูกเนรเทศจากรัฐละหรือจากนครจะได้ที่นั่งและน้ำในพวกพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ได้. จะร่วมบริโภคอาหารในพิธีกรรมต่าง ๆ หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ได้. พราหมณ์จะสอนมนต์ให้หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่. จะถูกห้ามแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ถูกห้าม.

๔. กษัตริย์ที่ถูกลงโทษโกนศีรษะ ถูกเอาขี้เถ้าโรยบนศีรษะ ถูกเนรเทศจากรัฐละหรือจากนครจะได้ที่นั่งและน้ำในพวกพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ได้. จะได้ร่วมบริโภคอาหารในพิธีกรรมต่าง ๆ หรือไม่ ? ตอบว่า ได้. พราหมณ์จะสอนให้หรือไม่ ? ตอบว่า สอน. จะถูกห้ามแต่งงานกับสตรีพราหมณ์หรือไม่ ? ตอบว่า ไม่ห้าม.

จึงตรัสสรูปให้เห็นว่ากษัตริย์ประเสริฐกว่าพราหมณ์ แล้วตรัสรับรองภาคิตของพรหมชื่อสนังกุมารที่ว่า

“ในหมู่ชนที่ถือโคตร กษัตริย์ประเสริฐสุด แต่ผู้ใดสมบุรณ์ด้วยวิชาและจรณะ (ความรู้และความประพฤติ) ผู้นั้นประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์.” (สุภาษิตนี้ ถือว่าความรู้ความประพฤติสำคัญกว่าชาติสกุล).

เมื่ออัมพัฏฐมาณพกราบทูลถามว่า ความประพฤติและความรู้นั้นเป็นอย่างไร จึงตรัสตอบเป็นใจความว่า

“ใครก็ตามยังถือชาติ ถือโคตร ถือตัว ถืออวาหะ วิวาหะ คนเหล่านั้น ย่อมอยู่ห่างไกลจากความรู้และความประพฤติอันยอดเยี่ยม ต่อเมื่อละความถือชาติ ถือโคตร ถือตัว ถืออวาหะ วิวาหะได้ จึงจะทำให้แจ้งได้ซึ่งความรู้และความประพฤติอันยอดเยี่ยม.”

ครั้นแล้วตรัสอธิบายถึงการที่กุลบุตรออกบวชตั้งอยู่ในศีลธรรม บำเพ็ญทาน ๔ และวิชา ๘ (ดังที่กล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) ว่า ชื่อว่าสมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีความรู้ ความประพฤติอื่นยิ่งกว่า

ครั้นแล้วได้ทรงแสดงปาททางแห่งความเสื่อม ๔ ประการของความสมบูรณ์ ด้วยความรู้และความประพฤตินั้น คือสมณพราหมณ์ผู้มิได้บรรลุความรู้และความประพฤตินั้น ๑. หากบริหารของนักบวชออกป่ากินผลไม้ที่ตก ๒. ทำอย่างข้อ ๑ ไม่ได้ จึงถือจอบและตะกร้าออกป่ากินเปลือกมันผลไม้ ๓. ทำอย่างข้อ ๑-๒ ไม่ได้ จึงสร้างโรงบูชาไฟ ขึ้นที่ท้ายคามหรือนิคม บำเรอไฟอยู่ (คอยหาเชื้อเพลิงใส่ไฟมิให้ดับ เป็นการบำเรอไฟหรือ อคินิเทพ) ๔. ทำอย่างข้อ ๑-๒-๓ ไม่ได้ ก็ปลูกบ้าน มีประตู ๔ ด้าน ในถนน ๔ แยก เพื่อคอยบูชาสมณพราหมณ์ซึ่งเดินทางมาแต่ ๔ ทิศ ตามกำลังความสามารถ. (อรรถกถา อธิบายว่า เอาดีทางคุณธรรมชั้นสูงไม่ได้ ก็เอาดีทางบวชเป็นดาบส).

ครั้นแล้วตรัสถามอัมพัฏฐมาณพว่า ตัวอัมพัฏฐมาณพพร้อมทั้งอาจารย์ สมบูรณ์ ด้วยความรู้และความประพฤติดังกล่าวแล้วหรือเปล่า เมื่อตอบว่า เปล่า และว่ายัง ห่างไกลจากคุณสมบัตินั้น จึงตรัสถามต่อไปว่า เพียงกระทำแบบดาบส ๔ ประเภทนั้น ทำได้หรือเปล่า ตอบว่า ทำไม่ได้ จึงตรัสสรุปให้ฟังว่าตัวอัมพัฏฐมาณพพร้อมทั้งอาจารย์ เสื่อมจากความสมบูรณ์ด้วยความรู้ความประพฤติ (วิชาจรณะ) อันยอดเยี่ยมและเสื่อม จากปาททางแห่งความเสื่อม ๔ อย่างของความรู้และความประพฤตินั้น (เป็นการเตือน ให้เห็นว่าที่ทรงตนมาแต่เดิมนั้น ที่แท้ก็ไม่มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันเลย แม้ขนาดคุณสมบัตินั้น เลว ๆ ของผู้ไม่สามารถมีความรู้ความประพฤติอันยอดเยี่ยมนั้นคือเพียงแต่ทำอย่างดาบส ก็ทำไม่ได้).

ครั้นแล้วทรงแสดงถึงความผิดพลาดของไปกขรชาติพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ ของอัมพัฏฐมาณพ (๒ ประการ) คือ ๑. พู่ว่า “สมณะคีรีชะโล้นเป็นไพร่ เป็นพวกต่ำ เป็นผู้เกิดจากเท้าพรหม จะเจรจากับพราหมณ์ผู้รู้วิชา ๓ (รู้ไตรเพท) ได้อย่างไร.” แต่ ตัวเองก็เสื่อมหรือไม่มีวิชานั้นบริบูรณ์อะไรเลย. ๒. บริโภคของพระราชทานจากพระเจ้า ปเสนทิโกศล แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ไม่โปรดให้ไปกขรชาติพราหมณ์นั้นอยู่ในที่เฉพาะ พระพักตร์ เมื่อจะทรงปรึกษาอะไรด้วยก็ทรงปรึกษาโดยมีมานกัน. ไปกขรชาติพราหมณ์

รับรักษาที่เป็นของพระราชทานโดยธรรม แต่ทำไมเล่าพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงไม่ทรงอนุญาตให้พราหมณ์นั้นอยู่ในที่เฉพาะพระพักตร์^๑

แล้วตรัสถามอัมพัฏฐมาณพว่า เพียงที่คนวรรณะศูทรหรือทาสของศูทรยืนในที่ซึ่งพระเจ้าปเสนทิประทับบนคอช้าง หรือประทับยืนบนเครื่องลาดเพื่อเสด็จขึ้นสู่รถ หรือในที่ซึ่งทรงปรึษาเรื่องอะไร ๆ กับมหาอำมาตย์ผู้ใหญ่หรือกับเจ้านาย แล้วคนวรรณะศูทรหรือทาสของศูทรเหล่านั้นกล่าวถ้อยคำว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระราชดำรัสอย่างนี้ ๆ (พูดเลียนพระราชดำรัส) จะทำให้ศูทรหรือทาสของศูทรกลายเป็นพระราชอาหรือราชมหาอำมาตย์ไปได้หรือไม่. เมื่ออัมพัฏฐมาณพตอบว่า เป็นไม่ได้ จึงตรัสเปรียบเทียบให้ฟังว่าพวกพราหมณ์สมัยนี้พากันสวดหรือกล่าวตามบทแห่งมนต์เก่าแก่ ซึ่งพวกฤษีรุ่นก่อน ๆ ได้เคยสวดมาแล้ว เช่น ฤษีอัญญกะ วามกะ วามเทพ เวสสามิตต์ (วิศวามิตร) ยมตคคิ อังคิรล ภารัทวาชะ วาเสฏฐะ กัสสปะ ภค ตัวอัมพัฏฐมาณพ พร้อมด้วยอาจารย์ก็เรียนมนต์เหล่านั้น เพียงเท่านั้นจะทำให้อัมพัฏฐมาณพเป็นฤษีหรือผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นฤษีได้หรือไม่. อัมพัฏฐมาณพตอบว่า เป็นไม่ได้.

แล้วตรัสถามว่า พวกฤษีรุ่นก่อน ๆ เพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ บริโภคอาหารดี ๆ มีสตรีผู้ประดับด้วยผ้าและสายรัดเอวคอยบำเรอ ชีรตเทียมด้วยม้า ใช้ปฏิภักยาว ๆ แทะสัต์วพาหนะ เทียวไปในที่ต่าง ๆ มีบุรุษผูกสอดดาบยาวคอยอารักขาในนคร ซึ่งมีเครื่องอุปกรณ์พร้อมสรรพ มีคูอันขุดไว้ มีชีเหล็กอันยกขึ้นไว้ (ที่ประตู) เหมือนอย่างตัวแทนพร้อมด้วยอาจารย์ในสมัยนี้หรือไม่. อัมพัฏฐมาณพตอบว่า ฤษีรุ่นก่อน ๆ ไม่ทำอย่างนี้ จึงตรัสสรุปให้เห็นว่า อัมพัฏฐมาณพ พร้อมทั้งอาจารย์มิได้เป็นฤษี หรือผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นฤษี.

อัมพัฏฐมาณพได้สังเกตเห็นพระพุทธรูปลักษณะ แต่ยังมีอยู่บางข้อที่เห็นไม่ได้ เช่น พระคุษฐาน ตั้งอยู่ในฝัก และพระชีวหา (ใหญ่ยาว) พอจะปิดพระพักตร์ และช่องพระนาสิกพระโสตได้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอิทธิภัสสังขาร (แสดงฤทธิ์) และทรงกระทำให้เห็นได้.

อัมพัฏฐมาณพกลับไปเล่าให้ไปกขรชาติพราหมณ์ฟังทุกประการ ไปกขรชาติพราหมณ์โกรธที่อัมพัฏฐมาณพไปรุกรานพระผู้มีพระภาค จึงใช้เท้าเตะ และใคร่จะไปเฝ้า แต่พวกพราหมณ์ค้านว่าค่าแล้ว ควรไปในวันรุ่งขึ้น.

แต่ไปกขรชาติพราหมณ์คงไปจนได้ โดยให้จุดคบเพลิง เมื่อไปเฝ้ากราบทูลถามเรื่องที่โต้ตอบกับอัมพัฏฐมาณพแล้ว จึงกราบทูลขอโทษแทนอัมพัฏฐมาณพ ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็มีพระพุทธรูปดำรัสว่า อัมพัฏฐมาณพจงเป็นสุขเถิด.

๑. แสดงว่าความจริงพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงปฏิบัติต่อพราหมณ์ไม่ใช่ในฐานะสูงศักดิ์กว่าพระองค์อย่างไรเลย แม้เช่นนั้น พราหมณ์นั้นก็ยังคงยกย่องตัวเองว่าสูงกว่ากษัตริย์

ไปกขรสาติพราหมณ์พิจารณาพระพุทธรูปลักษณะและได้เห็นครบ ๓๒ (ต้องตามลักษณะมนต์ของตน) แต่ ๒ ข้อเห็นไม่ได้ พระผู้มีพระภาคต้องทรงแสดงฤทธิ์และทำให้เห็น แล้วจึงอาราธนาพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉันในวันรุ่งขึ้น และเข้าวันรุ่งขึ้น เมื่อถวายภัตตาหารเสร็จแล้ว ได้สดับพระธรรมเทศนา เรื่องอนุบุพพิกกา^๑ และอริยสัจ ๔ ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงประกาศตน พร้อมทั้งบุตร ภริยา บริษัท และอำมาตย์เป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต.

๔. โสณทัณฑสูตร

สูตรว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโสณทัณฑะ

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นอังคะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ กรุงจัมปา ประทับที่ริมฝั่งสระน้ำชื่อคัคครา.

ครั้งนั้นพราหมณ์ชื่อโสณทัณฑะได้รับพระราชทานจากพระเจ้าพิมพิสารให้ครองกรุงจัมปา พราหมณ์คฤหบดีชาวกรุงจัมปาได้ทราบข่าวพระผู้มีพระภาคประทับ ณ ริมสระน้ำชื่อคัคครา และพระองค์เป็นผู้มีกิตติศัพท์ขจรขยายไปว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และอื่น ๆ อีก จึงชวนกันเดินทางไปเพื่อจะเฝ้าเป็นกลุ่ม ๆ.

โสณทัณฑพราหมณ์ ซึ่งเข้านอนกลางวันชั้นบนปราสาท มองเห็นพราหมณ์คฤหบดีชาวกรุงจัมปาเดินทางไปเป็นกลุ่ม ๆ เช่นนั้น จึงเรียกมหาอำมาตย์ สนองโอสฐ^๒ (ชัตตะ) มาถาม ทราบความแล้ว จึงสั่งให้คนเหล่านั้นคอย เพื่อตนจะได้ร่วมเดินทางไปด้วย.

พวกพราหมณ์ชาวต่างแดนประมาณ ๕๐๐ คน ที่มาพักในกรุงจัมปาด้วยกรณียักยิบบางอย่าง ทราบว่าโสณทัณฑพราหมณ์จะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็เข้าไปห้ามไว้ อ้างความยิ่งใหญ่ของโสณทัณฑพราหมณ์โดยชาติ โดยทรัพย์ โดยความรู้ในไตรเพท โดยความเป็นผู้มีรูปงาม โดยศีล โดยมีวาจาไพเราะ โดยเป็นอาจารย์ของคนมาก โดยมีมานพเป็นอันมากมาจากต่างทิศ ต่างชนบท เพื่อเรียนมนต์ โดยเป็นผู้แก่กว่าพระสมณโคดม โดยเป็นผู้ได้รับความเคารพนับถือจากพระเจ้าพิมพิสารและไปกขรสาติพราหมณ์ โดยเป็นผู้ครองกรุงจัมปา จึงไม่ควรไปหาพระสมณโคดม ควรที่พระสมณโคดมจะมาหามากกว่า.

โสณทัณฑพราหมณ์ตอบอ้างความยิ่งใหญ่ของพระผู้มีพระภาคโดยพระชาติ โดยละทรัพย์สมบัติออกผนวช โดยมีพระรูปร่างงาม โดยมีศีล มีถ้อยคำไพเราะ โดยเป็นอาจารย์ของคนมาก โดยเป็นผู้สิ้นกามราคะ โดยเป็นกัมมวาที กิริยวาที (กล่าวได้ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) โดยออกบวชจากสกุลกษัตริย์อันสูง ไม่เจือปน (สกุลอื่น) โดยออกบวชจาก

๑. การสอนเรื่อง ทาน ศีล สวรรค์ และอานิสงส์ในการออกบวช

๒. ฝรั่งเศสแปลว่า คนเฝ้าประตู แต่อรรถกถาอธิบายว่า เป็นมหาอำมาตย์ผู้สามารถในการตอบคำถาม

สกุลมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีคนจากรัฐอื่น จากชนบทอื่นมากราบทูลถามปัญหา มีเทพดา
อเนกนับหลายพันพากันถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ มีกิตติศัพท์ขจรขยายไปว่า
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น โดยประกอบด้วยมหาปुरुสลักษณะ ๓๒ ประการ
โดยทรงต้อนรับปราศรัยให้บันเทิง มีบริษัท ๔ เคารพนับถือ มีเทวาและมนุษย์ทั้งหลาย
เลื่อมใสยิ่ง ประทับในคามนิคมใด ๆ อมนุษย์ก็ไม่เบียดเบียนในที่นั้น โดยมีผู้กล่าวว่า
ทรงเป็นคนอาจารย์เลิศกว่าเจ้าลัทธิเป็นอันมาก มีพระยศเฟื่องฟูไปเพราะความรู้
ความประพฤติ (วิชา จรรยา) ไม่เหมือนสมณพราหมณ์เหล่านั้น. พระเจ้าพิมพิสาร
พร้อมทั้งโอรส มเหสี บริษัท และอำมาตย์, พระเจ้าปเสนทิโกศล พร้อมทั้งโอรส ฯลฯ
ไปกขรสาติพราหมณ์ พร้อมทั้งบุตร ภริยา ฯลฯ ก็ถึงพระสมณโคดมเป็นสรณะ เมื่อ
เสด็จมา จึงชื่อว่าเป็นแขกที่เราจะพึงถวายความเคารพสักการะ เพราะเหตุนี้ จึงไม่ควรที่จะ
ให้พระองค์เสด็จมาหาเรา ควรที่เราจะไปเฝ้าพระองค์. เมื่อโสณทัณฑพราหมณ์กล่าว
พรรณนาพระพุทธานุภาพอย่างนี้ พราหมณ์ที่คัดค้านก็กล่าวว่า ถ้าพระสมณโคดมเป็นเช่นที่ท่าน
กล่าวนี้ แม้อยู่ไกลร้อยโยชน์ก็ควรจะสะพายเสบียงเดินทางไปเฝ้า.

ขณะที่ไปเฝ้านั้น โสณทัณฑพราหมณ์เกิดความปริวิตกว่า ตนจะถามปัญหาไม่ได้
ดีบ้าง จะตอบปัญหาไม่ได้ดีบ้าง ครั้นจะไปพ้อใกล้แล้วกลับเสีย ก็จะถูกหาว่าเป็นคนโง่
จึงกลัวไม่กล้าเข้าใกล้บ้าง ความผิดพลาดแต่ละข้อนี้จะทำให้บริษัทจับผิด เป็นเหตุให้
เลื่อมยศ เลื่อมทรัพย์.

แต่พระผู้มีพระภาคทรงรู้วาระจิตของพราหมณ์ จึงทรงเลือกถามปัญหาที่
โสณทัณฑพราหมณ์เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ คือปัญหาในไตรเพท ซึ่งทำให้โสณทัณฑพราหมณ์
ดีใจมาก คือตรัสถามว่า ผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติก็อย่างจึงบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ได้
และควรเรียกตัวเองได้ว่าเป็นพราหมณ์

โสณทัณฑพราหมณ์ตอบว่า ๑. มีชาติดี คือเกิดจากมารดาบิดาเป็นพราหมณ์
สืบสายมา ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ๒. ท่องจำมนต์ในพระเวทได้ ๓. มีรูปงาม ๔. มีศีล
๕. เป็นผู้ฉลาดมีปัญญา.

ตรัสถามว่าใน ๕ อย่างนี้ ถ้าวาดลงเสีย ๑ เหลือ ๔ พอดีกำหนดคุณสมบัติของ
ผู้ควรเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่. โสณทัณฑพราหมณ์ตอบว่า ตัดข้อมีผิวพรรณดีออก.

ตรัสถามว่า ถ้าวาดลงเสียอีก ๑ เหลือ ๓ จะลดอะไร โสณทัณฑพราหมณ์ลดข้อ
ท่องจำมนต์

ตรัสถามว่า ถ้าวาดลงเสียอีก ๑ เหลือ ๒ จะลดอะไร โสณทัณฑพราหมณ์ลดข้อ
ที่เกี่ยวกับชาติ คือ กำเนิดจากมารดาบิดาเป็นพราหมณ์.

พอลดข้อนี้ พวกพราหมณ์ที่มาด้วย ก็ช่วยกันขอร้องว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น
เพราะเป็นการกล่าวกระทบผิวพรรณ กระทบมนต์ กระทบชาติ จะเสียที่แก่พระสมณโคดม.

โสณทัณฑพราหมณ์ก็ได้ตอบว่า หลานของตนคืออังกะมาณพที่นั้งอยู่ในที่ประชุมนี้มีผิวพรรณดี ท่องจำมนต์ได้ดี เกิดดีจากมารดาบิดาทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นพราหมณ์สืบต่อมา ๗ ชั่วบรรพบุรุษ แต่ก็ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มน้ำเมา. ผิวพรรณมนต์ ชาติ จะทำอะไรได้. เมื่อใด พราหมณ์เป็นผู้มีศีล มีปัญญา รวม ๒ คุณสมบัตินี้ จึงควรบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ และควรเรียกตัวเองว่าเป็นพราหมณ์.

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ถ้าลตเสีย ๑ เหลือ ๑ พอลจะกำหนดคุณสมบัตินี้ของผู้ควรเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่. โสณทัณฑพราหมณ์กราบทูลว่า ลตไม่ได้ เพราะศีลชำระปัญญา ปัญญาชำระศีล ในที่ใดมีศีลในที่นั้นมีปัญญา ในที่ใดมีปัญญาในที่นั้นมีศีล ศีลกับปัญญากล่าวได้ว่าเป็นยอดในโลก เปรียบเหมือนใช้มือล้างมือ ใช้เท้าล้างเท้า ศีลกับปัญญาก็ชำระกันและกันฉันนั้น.

พระผู้มีพระภาคตรัสรับรองภาษิตของโสณทัณฑพราหมณ์ว่าถูกต้อง แล้วตรัสถามต่อไปว่า ศีลเป็นอย่างไร ? ปัญญาเป็นอย่างไร ? โสณทัณฑพราหมณ์จึงกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคตรัสอธิบาย.

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถึงการที่บุคคลเลื่อมใสในพระองค์ ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ชั้น (ตั้งในสามัญญผลสูตร) บำเพ็ญสมาธิจนได้บรรลุฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ และได้วิชชา ๘ มีวิปัสสนาญาณ เป็นต้น มีอาสวกขยญาณ เป็นที่สุด (ตั้งได้กล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร) เป็นอันตรัสอธิบายถึงศีลและอธิบายถึงปัญญา (รวมยอดที่ปัญญานำให้สิ้นอาสวะคือกิเลสที่หมักดองในสันดาน).

เมื่อพระผู้มีพระภาคแสดงธรรมจบ โสณทัณฑพราหมณ์กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต แล้วอาราธนาพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ฉันในวันรุ่งขึ้น.

ครั้งรุ่งขึ้นถวายภัตตาหารเสร็จแล้ว จึงกราบทูลว่า ถ้าตนอยู่ในบริษัท ลุกขึ้นจากอาสนะกราบถวายบังคมก็ตาม ถ้าไปในยาน ลงจากยานกราบถวายบังคมก็ตาม พวกบริษัทก็จะจับผิดได้ เป็นเหตุให้เสื่อมยศ เมื่อยศเสื่อมก็จะทำให้เสื่อมทรัพย์ เพราะได้ทรัพย์มาเพราะยศ. ถ้าตนไปในบริษัทประคองอัญชลี ขอให้ทรงถือว่าตนลุกขึ้นจากอาสนะ ถ้าไปในยานยกปฏิภาณ ขอให้ทรงถือว่าตนลงจากยาน ถ้าเบี่ยงร่ม^๑ ขอให้ทรงถือว่าตนกราบถวายบังคมด้วยเศียรเกล้า.

(หมายเหตุ : พระสูตรนี้แสดงว่าโสณทัณฑพราหมณ์ยอมตัดความสำคัญเรื่องผิวพรรณ เรื่องมนต์ เรื่องชาติกำเนิดของพราหมณ์ทิ้ง ให้เหลือแต่ศีลกับปัญญา

๑. ตรงนี้ฉบับแปลภาษาอังกฤษของศาสตราจารย์ ริตส์ เดวิดส์ ผิดไปอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าน้อมปฏิภาณให้ถือว่าลงจากยาน ถ้าโบกมือ ให้ถือว่าก้มลงถวายบังคม โปรดดูฉบับอังกฤษ หน้า ๑๕๘ และ ๑๕๙

ก็ทำให้คนเป็นพราหมณ์ได้ อันเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาค จึงประทานสาธุการรับรองภษิตของพราหมณ์นั้น. ศาสตราจารย์ ริตส์ เดวิดส์ เห็นว่า แม้ทางพระพุทธศาสนาจะเสนอหลักการแบบนี้ ก็ทำการเลิกล้มความคิดเห็นของ พราหมณ์ไม่สำเร็จ พราหมณ์ยังคงถือชาติเป็นสำคัญตลอดมา แต่ผู้เขียนเห็นว่า พระพุทธเจ้า มิได้ทรงแทรกแซงความเชื่อถือของพราหมณ์ ใครจะถือก็ถือไป แต่หลักธรรมมีอยู่อย่างนี้ ก็ทรงแสดงให้ฟัง ผลที่ปรากฏก็มีอยู่ คือพราหมณ์ที่เข้ามานับถือพระพุทธศาสนา มิใช่ค่อย พากันถือตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา เข้าทำนองว่า เมื่อเราไม่สามารถจะเกี่ยวหญ้า มุ่งทุ่งทั้งทุ่งได้ อย่างน้อยเอามามุ่งหลังคาเฉพาะของเราเอง ก็ยังดีกว่าตากแดด ตากฝน ไปตามคนอื่น ยิ่งในสมัยนี้ รัฐธรรมนูญอินเดียไม่ยอมรับรองสิทธิพิเศษของชาติชั้นวรรณะ ผู้นำอินเดียพากันสวดดีหลักธรรมเรื่องนี้ของพระพุทธเจ้า ก็ยิ่งเห็นกันขึ้นว่า หลักธรรมนี้ ประเสริฐอย่างไร).

๕. ฎีกาทันตสูตร

สูตรว่าด้วยฎีกาทันตพราหมณ์ (พราหมณ์พินเขยีน)

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จแวะพัก ณ บ้านพราหมณ์ชื่อขานุมัตตะ ประทับ ณ อัมพลฎีกา (สวนมะม่วงหนุ่ม).

สมัยนั้น ฎีกาทันตพราหมณ์ครอบครองหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อขานุมัตตะ ซึ่งพระเจ้า พิมพิสารพระราชทานให้. อนึ่ง ฎีกาทันตพราหมณ์เตรียมประกอบยัญญพิธี เอาโคผู้ ๓๐๐, ลูกโคผู้ ๓๐๐, ลูกโคเมีย ๓๐๐, แพะ ๓๐๐, แกะ ๓๐๐.^๑ ผู้กตติไว้กับเสา เพื่อเตรียมบูชายัญญ.

พราหมณ์คฤหบดีชาวขานุมัตตะได้ทราบเรื่องราวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมา และเป็น ผู้มีกิตติศัพท์ขจรขยายไปว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น ก็เดินไปเป็น หมู่ ๆ เพื่อเฝ้า ฎีกาทันตพราหมณ์เห็นเข้า (เช่นเดียวกับเรื่องโสณทัณฑพราหมณ์) ถาม ทราบเรื่องก็สั่งให้รอ ตนจะร่วมไปเฝ้าด้วย แต่ถูกพราหมณ์ที่เดินทางมา (เพื่อรับของถวาย) ในมหาญคัตตค่าน และฎีกาทันตพราหมณ์ได้ตอบ (เช่นเดียวกับเรื่องโสณทัณฑพราหมณ์) ในที่สุดจึงร่วมกันไปเฝ้าทั้งหมด.

ฎีกาทันตพราหมณ์จึงกราบทูลถามให้ทรงอธิบายถึงยัญญสัมปทา (ความถึงพร้อม คือสมบูรณ์แห่งยัญญ ๓ ประการ อันมีส่วนประกอบ (บริวาร) ๑๖ อย่าง).

๑. คำแปลตัวเลขของฝรั่งผิดเป็นอย่างละ ๑๐๐ ทุกประเภท ทั้ง ๆ ที่พระไตรปิฎกฉบับอักษรโรมันก็ว่า ๓๐๐

พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าถึงพระเจ้ามหาวชิระในอดีตกาลผู้สมบุรณ์ด้วยทรัพย์ ได้ช้ชชนะปล้พิมณฑลอันยิ่งใหญ่ ใครจะบูชามหายัญญ เพื่อประโยชน์และความสุข จึงตรัสเรียกพราหมณ์ปุโรหิตมาให้ช่วยสอนวิธีบูชามหายัญญนั้น.

พราหมณ์ปุโรหิตแนะนำให้ปราบโจรผู้ร้ายก่อน แต่ไม่ใช่ด้วยวิธีฆ่าหรือจองจำ เพราะพวกที่หลือจากถูกฆ่าก็จะเบียดเบียนชนบทในภายหลัง (ตัวตายตัวแทน) โดยที่แท้ควรถอนรากโจรผู้ร้าย (ด้วยวิธีจัดการทางเศรษฐกิจให้ดี) คือแจกพืชแก่กสิกรในชนบทที่อุตสาหกรรมประกอบอาชีพ ให้ทุนแก่พ่อค้าที่อุตสาหกรรมในการค้า ให้อาหาร และค่าจ้างแก่ข้าราชการ (ให้ทุกคนมีอาชีพมีรายได้) พระราชทรัพย์ก็จะเพิ่มพูน ชนบทก็จะไม่มีเลี่ยนหนามมนุษย์ทั้งหลายก็จะรื่นเริงอุมบุตรให้พื่อนอยู่ที่อก ไม่ต้องปิดประตูเรือน.

เมื่อพระเจ้ามหาวชิระทรงทำตามคำแนะนำนั้นก็ไ้ผลดี จึงตรัสเรียกพราหมณ์ปุโรหิตมาขอให้สอนเรื่องการบูชามหายัญญ. พราหมณ์ปุโรหิตจึงแนะนำให้ขออนุญาตบูชามหายัญญ โดยแจ้งให้กษัตริย์ผู้น้อยกว่าที่อยู่ในนิคมชนบท, อำมาตย์ ข้าราชการบริพารที่อยู่ในนิคมชนบท, พราหมณ์มหาศาลที่อยู่ในนิคมชนบท, คฤหบดีที่อยู่ในนิคมชนบทได้ทราบเรื่อง และอนุญาตให้บูชามหายัญญ. เมื่อทรงปฏิบัติตามนั้นก็ได้รับอนุญาตจากบุคคลทั้งสี่ประเภทเหล่านั้น. **นับเป็นฝ่ายอนุมติ ๔ ซึ่งเป็นเครื่องประกอบของยัญญนั้น.**

องค์พระเจ้ามหาวชิระเอง ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๘ ประการ คือ ๑. มีชาติดี ๒. มีรูปร่าง ๓. มีทรัพย์มาก ๔. มีกำลังรบ ๕. มีศรัทธาบริจาคทาน ๖. สดับรับฟังมาก (มีการศึกษาดี) ๗. รู้ความหมายของภษิตนั้น ๆ (อธิบายความหมายได้) ๘. เป็นผู้ฉลาด มีปัญญา. **คุณสมบัติ ๘ ประการนี้เป็นเครื่องประกอบของยัญญนั้น.**

คุณสมบัติของพราหมณ์ปุโรหิตอีก ๔ คือ ๑. มีชาติดี ๒. ท่องจำมนต์ได้ ๓. มีศีล ๔. เป็นผู้ฉลาด มีปัญญา **คุณสมบัติ ๔ ประการนี้เป็นเครื่องประกอบของยัญญนั้น.** (รวมเป็น ๑๖ คือฝ่ายอนุมติ ๔ คุณสมบัติของพระราช ๘ คุณสมบัติของปุโรหิต ๔).

ต่อไปพราหมณ์ปุโรหิตจึงแสดงถึงยัญญ ๓ ประการ คือต้องไม่มีความเดือดร้อนใจว่า โภคทรัพย์เป็นอันมาก ๑. จักหมดไป ๒. กำลังหมดไป ๓. หมดไปแล้ว.

แล้วพราหมณ์ปุโรหิตได้แสดงถึงการบรรเทาความเดือดร้อนใจของผู้บูชายัญญ ที่จะพึงมีในฝ่ายผู้รับทาน ๑๐ ประการ คือผู้ฆ่าสัตว์, ผู้ลักทรัพย์, ผู้ประพฤดิผิดในกาม, ผู้พูดปด, ผู้พูดส่อเสียด, ผู้พูดคำหยาบ, ผู้พูดเพ้อเจ้อ. ผู้ละโมบอยากได้ของคนอื่น, ผู้พยายามปองร้ายผู้อื่น, ผู้เห็นผิดทำนองคลองธรรม อาจมาสู่ยัญญพิธี โดยตั้งใจว่ายัญญนี้ อุกฤษ์ที่ปฏิบัติดี ตรงกันข้ามกับฝ่ายชั่ว ๑๐ ประการ.

เมื่อมีเครื่องประกอบยัญญ ๑๖ ประการดังนี้ ก็จะไม่ผู้ใดกล่าวติเตียนได้โดยธรรม. ครั้นแล้วได้แสดงวิธีบูชายัญญต่อไปว่า ในยัญญนั้น ไม่มีการฆ่าโค, แพะ, แกะ, ไก่,

สุกร และสัตว์ต่าง ๆ ก็ไม่ต้องถึงความพินาศ, ไม่มีการตัดต้นไม้ เพื่อสร้างปราสาท (ต้อนรับผู้มาดูพิธี) ไม่ต้องเกี่ยวหญ้าคามาเพื่อแหวดวงประดับโรงพิธี หรือเพื่อปูลาดกับพื้น พวกทาสกรรมกรก็ไม่ต้องถูกขู่เข็ญลงโทษ มีหน้ำนองด้วยน้ำตาทำงาน ใครปรารถนาจะทำก็ทำ ไม่ปรารถนาก็ไม่ต้องทำ เพราะยัญณ์สำเร็จด้วยเนยใส, น้ำมัน, เนยข้น, นมล้น, น้ำผึ้ง, น้ำอ้อย.

ผู้ที่เดินทางมาในการนี้ นำเครื่องบรรณาการมาถวายพระเจ้ามหาวชิชิตะก็ไม่ทรงรับ กลับตรัสให้นำของพระองค์เพิ่มให้กลับไป แต่บุคคลเหล่านั้นไม่นำกลับไป กลับสละตาม (คือแจกทานตามพระเจ้ามหาวชิชิตะ). ต่างตั้งยัญศาลาขึ้น ๔ ทิศ (กษัตริย์ทศบุรพา, อามตย์ทศทกษณ, พรหมณมหาศาลทศประจิม, คฤหบดีทศอุดร) แจกทานร่วมในการนี้.

กฏทันตพรหมณ์กราบทูลถามว่า ยังมียัญณ์อื่นที่มีการริเริ่มน้อยกว่า แต่มีผลมากกว่ายัญณ์ ๓ บริหาร ๑๖ ที่กล่าวแล้วหรือไม่ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มี ก็ถามต่อไปอีกถึงยัญณ์ที่มีการริเริ่มน้อยกว่า แต่มีผลมากกว่า เป็นการถามตอบหลายวาระ. สิ่งที่มีการริเริ่มน้อยกว่า แต่มีผลมากกว่ากันโดยลำดับ ซึ่งผู้มีพระภาคตรัสตอบมีดังนี้ : -

๑. การให้ทานเป็นนิตย อุทิศผู้มีศีล.
๒. การสร้างวิหาร (ที่อยู่) อุทิศสงฆ์ที่มาจาก ๔ ทิศ.
๓. การถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ.
๔. การสมทานศีล ๕ คือเว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดบด และดื่มสุราเมรัย.
๕. การออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ประเภท บำเพ็ญสมาธิ จนได้ฌาน ๔ บำเพ็ญปัญญาจนได้วิชชา ๘ (ดังกล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร).

กฏทันตพรหมณ์มีความเลื่อมใสในพระธรรมเทศนา ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ปล่อยสัตว์อย่างละ ๓๐๐ หลายประเภทนั้นให้เป็นอิสระ และเมื่อได้ฟังธรรมเทศนาต่อไป (อนุบุพพิกกาและอริยสัจจ ๔) ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม (เป็นพระโสดาบัน).

(พระสูตรนี้ทำให้เห็นว่า เพียงการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะหรือการรักษาศีล ๕ ก็ยังมีผลมากกว่าการบำเพ็ญมหาญใหญ่โต จึงน่าจะเป็นเครื่องเตือนใจผู้คิดทำบุญซึ่งมักจะบ่นว่าไม่มีทุนจะทำบุญ ให้ทราบว่ายัญณ์นั้นไม่จำเป็นต้องลงทุนเอาทรัพย์แลกเสมอไป เพียงการรักษาศีล ๕ ก็เป็นบุญอันสูงกว่ำนั้น).

๖. มหาลิสฺตร

สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับเจ้าลิจฉวีชื่อมหาลิสฺตร

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ศาลาเรือนยอด ปามหาวัน กรุงไพศาลี พวกพราหมณ์ที่เป็นทูตชาวโกศลและชาวมคธมากมาย^๑ มีธุระไปพักอยู่ในกรุงไพศาลี ได้ทราบข่าว จึงจะพากันไปเฝ้า เจ้าลิจฉวีชื่อโกฎฐัฏฐะ (ปากแหวง)^๒ พร้อมด้วยบริษัทก็ไปเฝ้าด้วย.

สมัยนั้น พระนาคิตะ เป็นพุทธอุปฐาก ไม่ยอมให้เข้าเฝ้า อ้างว่าพระผู้มีพระภาคกำลังทรงหลีกเร้น (ทำความสงบ) อยู่. สามเณรสีหะจึงเจรจากับพระนาคิตะให้บุคคลเหล่านั้นเข้าเฝ้า พระนาคิตะก็ยกให้สามเณรสีหะไปกราบทูลเอง.

เมื่อสามเณรสีหะไปกราบทูล จึงตรัสสั่งให้ปูอาสนะที่ร่มเงาด้านหลังวิหาร เสด็จไปต้อนรับบุคคลเหล่านั้น.

เมื่อตรัสปราศรัยกับบุคคลทุกเหล่าที่เข้าเฝ้าแล้ว โกฎฐัฏฐะ ลิจฉวี ก็กราบทูลถามเรื่องตาทิพย์ หูทิพย์ ว่ามีหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี แล้วทรงแสดงเหตุผลว่า สุดแต่กำลังสมาธิที่เจริญให้มาก เพื่อให้มีตาทิพย์หรือหูทิพย์ และตรัสว่า **ภิกษุทั้งหลายมิได้ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระองค์เพื่อเจริญสมาธิ (ที่เป็นเหตุให้ได้ตาทิพย์หูทิพย์เหล่านั้น)** เพราะยังมีธรรมที่สูงกว่านั้นที่ควรทำให้แจ้ง คือ ๑. การทำสัญญาชน (กิเลสที่ผูกมัด) ให้สิ้นไป ๓ ประการ อันทำให้เป็นพระโสดาบัน ๒. ทำสัญญาชน ๓ ประการนั้นให้สิ้น ทำราคะโทสะ โมหะให้น้อยลง อันทำให้เป็นพระสกทาคามี ๓. ทำสัญญาชนเบื้องต่ำ ๕ ประการให้สิ้น อันทำให้เป็นพระอนาคามี ๔. ทำอาสวะให้สิ้น ทำให้แจ้งความหลุดพ้น เพราะสมาธิ (เจโตวิมุตติ) และความหลุดพ้นเพราะปัญญา (ปัญญาวิมุตติ^๓).

เมื่อโกฎฐัฏฐะ ลิจฉวี กราบทูลถามถึงข้อปฏิบัติที่ทำให้แจ้ง (บรรลุ) ธรรมเหล่านั้น ก็ตรัสแสดงมรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น มีสัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) เป็นที่สุด.

๑. แสดงว่ากรุงไพศาลีนครหลวงของแคว้นในขณะนั้น เป็นศูนย์กลางการทูตที่ฝ่ายมคธและโกศลติดต่อด้วย
๒. การตั้งชื่อคนตามลักษณะร่างกายดูจะนิยมกันมาก เช่น กุฏทันทะ (พันเขยิบ) ลุกณฏฐัฏฐะ (ภักทียะค่อม) กาฬุทายี (อุทายีดำ)
๓. ในที่นี้เป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่สูงกว่าหูทิพย์ ตาทิพย์ คือการทำกิเลสให้หมดเป็นขั้น ๆ ได้เป็นพระอรหันต์ ตั้งแต่อย่างต่ำถึงสูงสุด คือเป็นพระอรหันต์ อันแสดงว่าฤทธิเดชมิใช่จุดประสงค์ทางพระพุทธศาสนา

ครั้นแล้วตรัสเล่าเรื่องมณฑิยปริพพาชก กับชาลียปริพพาชกไปทูลถามพระองค์ เรื่องชีวะ กับสรีระ มีข้อความอย่างเดียวกับข้อความในชาลียสูตร ซึ่งจะกล่าวต่อจากสูตรนี้ เมื่อจบพระธรรมเทศนาโอฏฐัถะ ลิจฉวี ก็ชื่นชมภาสิตของพระผู้มีพระภาค.

(หมายเหตุ : โอฏฐัถะ ลิจฉวี มีชื่อเดิมว่า มหาลิ เวลาพระผู้มีพระภาค ได้ตอบด้วย ก็ทรงใช้ชื่อมหาลิ).

๗. ชาลียสูตร

สูตรว่าด้วยข้อความที่ตรัสได้ตอบชาลียปริพพาชก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ โฆษิตาราม กรุงโกสัมพี นักบวช ๒ คน คือ มณฑิย ปริพพาชกกับชาลียะ ผู้เป็นศิษย์ของอาจารย์ผู้ใช้บาตรไม้ (ชาลียะ ทารุปัตติกะ) ได้มาเฝ้า พระผู้มีพระภาค กราบทูลถามปัญหาว่า ชีวะ (สภาพที่เป็นอยู่ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ สภาพที่ครองสรีระ ในบางลัทธิเรียกจิตบ้าง อัตตาบ้าง) กับสรีระ (ร่างกาย) เป็นอันเดียวกัน หรือเป็นคนละอัน.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ บรรยายคุณลักษณะของผู้ออกบวช ตั้งอยู่ในศีล บำเพ็ญ สมาธิจนได้ฌาน ตั้งแต่ที่ ๑ ถึง ๔ และได้วิเศษ ๘ (ตามที่กล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร) แล้วตรัสว่า ภิกษุผู้รู้เห็นอย่างนี้ไม่ควรกล่าวว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นอันเดียวกัน หรือกล่าวว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นคนละอัน พระองค์เองทรงรู้ทรงเห็นอย่างนี้ จึงไม่ตรัสว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นอันเดียวกันหรือต่างกัน.

(มีคำอธิบายว่า การยืนยันว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นอันเดียวกัน ย่อมตกไปในส่วน สุดข้างลัสสตทิกฺกุสิ ความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงเที่ยง การยืนยันว่า ชีวะ กับสรีระ เป็นคนละอัน ย่อมตกไปในฝ่ายที่ว่า ชีวะเที่ยง สรีระไม่เที่ยง ทั้งสองข้อนี้ รวมอยู่ในทิกฺกุสิ ๖๒).

เมื่อจบพระธรรมเทศนา นักบวช ๒ คนชื่นชมภาสิตของพระผู้มีพระภาค.

๘. มหาสีหนาทสูตร

สูตรว่าด้วยการบั่นลือสีหนาท

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่าที่ให้อภัยแก่เนื้อ ชื่อกัณณกถละ ใกล้เมืองอุชฺฌญา. นักบวชชีเปลือย ชื่อกัสสปได้เข้าไปเฝ้า กราบทูลถามว่า ได้ยินเขาพูดกันว่า พระสมณโคดม ทรงติการบำเพ็ญตบะทุกชนิด ทรงกล่าวโทษผู้บำเพ็ญตบะ มีชีวิตอยู่อย่างปอน ๆ ใชหรือไม่.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปฏิเสธ และทรงชี้แจงตามที่ทรงเห็นด้วยทิพยจักขุว่า ผู้บำเพ็ญตบะมีชีวิตอยู่อย่างปอน ๆ บ้าง อยู่อย่างมีทุกข์น้อยบ้าง บางพวกตายไปแล้ว

เกิดในนรกก็มี บางพวกตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ก็มี เมื่อทรงรู้เห็นตามเป็นจริงอย่างนี้ จะตรัสติการบำเพ็ญตบะทุกชนิด และกล่าวโทษผู้บำเพ็ญตบะที่มีชีวิตอยู่อย่างปอน ๆ ทำไมกัน.

แล้วตรัสว่า สมณพราหมณ์บางคนที่เป็นบัณฑิตละเอียดอ่อน แตกฉานด้วยปัญญา ย่อมกล่าวตรงกันกับพระองค์ในบางฐานะ ไม่ตรงกันในบางฐานะ : ๑. บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวว่าดี เรากล่าวว่าดี บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวว่าไม่ดี เรากล่าวว่าไม่ดีก็มี, ๒. บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวว่าดี เรากล่าวว่าไม่ดี บางข้อที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวว่าไม่ดี เรากล่าวว่าดีก็มี, ๓. บางข้อที่เรา กล่าวว่าดี พวกอื่นกล่าวว่าดี บางข้อที่เรา กล่าวว่าไม่ดี พวกอื่นกล่าวว่าไม่ดีก็มี, ๔. บางข้อเรา กล่าวว่าดี พวกอื่นกล่าวว่าไม่ดี บางข้อเรา กล่าวว่าไม่ดี พวกอื่นกล่าวว่าดีก็มี. เราเคยเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วกล่าวว่า ในฐานะที่กล่าวไม่ตรงกัน จงยกไว้ แต่ในข้อใดที่กล่าวตรงกัน ขอให้วิญญูชนสอบสวนเปรียบเทียบระหว่างศาสดากับศาสดา สงฆ์กับสงฆ์ดูเถิดว่า ธรรมเหล่าใดที่เป็นอกุศล มีโทษ ไม่ควรล่องเสพ ไม่ควรแก้อริยบุคคล เป็นธรรมฝ่ายดำ ใครเล่าจะธรรมเหล่านี้ไม่ให้มีเหลือมากกว่ากัน พระสมณโคดมหรือคณาจารย์เหล่าอื่น ? มีฐานะอยู่ที่วิญญูชนสอบสวนแล้ว ก็สรรเสริญเรา (พระผู้มีพระภาค) ในข้อนั้นโดยมาก. แม้ในธรรมที่เป็นกุศล ที่ว่าใครจะประพฤติปฏิบัติมากกว่ากัน ก็เป็นเช่นนั้น แม้ระหว่างสาวกกับสาวก ในส่วนที่เกี่ยวกับละอกุศล ประพฤติกุศล ก็เป็นเช่นนั้น คือวิญญูชนย่อมสรรเสริญสาวกของเราโดยมาก^๑ แล้วทรงแสดงมรรค มืองค์ ๘ ว่าเป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้รู้เองเห็นเอง.”

ซึ่งเปลี่ยชื่อกัสนปกราบทูลถึงข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ที่จัดเป็นความเป็นสมณะ ความเป็นผู้ประเสริฐ^๒ เช่น การเปลี่ยกาย ยืนถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และกินอาหารเลียมือที่เลอะอาหาร (แทนการล้าง) เป็นต้น.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ผู้ประพฤติเช่นนั้น ถ้าไม่เจริญ ไม่ทำให้แจ้งซึ่งความสมบูรณ์ด้วยศีล ความสมบูรณ์ด้วยสมาธิ และความสมบูรณ์ด้วยปัญญา ก็ชื่อว่าไกลจากความสมณะ ไกลจากความเป็นผู้ประเสริฐ. ต่อเมื่อเจริญเมตตาจิต อันไม่มีเวร ไม่มี ความพยาบาท และทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ) อันปราศจากอาสวะ ได้ในปัจจุบัน นับเป็นสมณะเป็นพราหมณ์ได้.

ซึ่งเปลี่ยชื่อกัสนปกล่าวต่อไปว่า การประพฤติตบะ (แบบเปลี่ยกาย เป็นต้น) นั้น เป็นความเป็นสมณะ ความเป็นผู้ประเสริฐที่ทำได้ยาก พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เป็นปกติหรือธรรมดาในโลกที่ทำได้ยาก แต่การทำแบบนั้น คฤหบดี บุตรแห่งคฤหบดี

๑. เป็นพระดำรัสที่แน่ใจในความประพฤติปฏิบัติที่ว่า ถ้าสอบสวนกันจริง ๆ ว่าจะปฏิบัติตามที่พูดหรือไม่ พระองค์ทรงทำให้สอบสวนทีเดียว
๒. อรรถกถาแก้ว่า จัดเป็นกรรม คือการกระทำของสมณะ ของพราหมณ์

หรือแม้นางกุมภภาสี (นางทาสที่แบกหม้อน้ำ) ก็ทำได้. ส่วนการเจริญเมตตาคิด อันไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท และทำให้แจ่มแจ้งโศกวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันปราศจากอาสวะได้ในปัจจุบัน เป็นความเป็นสมณะ และความเป็นผู้ประเสริฐที่ทำได้ยากกว่า.

ซีเปลือยชื่อกัสสปกล่าวต่อไปว่า สมณะและพราหมณ์เป็นผู้ที่รู้ได้ยาก พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เป็นปกติหรือธรรมดาในโลก ที่สมณะและพราหมณ์เป็นผู้ที่รู้ได้ยาก แต่การเจริญเมตตาคิดแบบที่กล่าว และทำให้แจ่มแจ้งโศกวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันปราศจากอาสวะ รู้ได้ยากยิ่งกว่าการบำเพ็ญตบะแบบเปลือยกาย เป็นต้น.

เมื่อซีเปลือยชื่อกัสสปกราบทูลถามถึงความสมบูรณ์ด้วยศีล สมภาณี ปัญญา ว่าเป็นอย่างไร ก็ตรัสอธิบายถึงศีล ๓ ชั้น ฌาน ๔ และวิชชา ๘ (อย่างที่ตรัสในสามัญญผลสูตร) ว่าเป็นความถึงพร้อมด้วยศีล สมภาณี ปัญญา โดยลำดับ.

ครั้นแล้วตรัสสรุปให้เห็นว่า พระองค์กล้าบั่นลือสีหนาทในท่ามกลางบริษัท กล่าวตอบปัญหา และทำให้ผู้เลื่อมใสปฏิบัติตามได้ (เพราะทรงประพฤติปฏิบัติได้ผลมาเอง ในเรื่องศีล สมภาณี ปัญญา ข้างบนนั้น).

ซีเปลือยชื่นชมธรรมภาสิตของพระผู้มีพระภาค และขอบวช เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า จะต้องอบรมก่อน ๔ เดือนในฐานะที่เคยเป็นเดียรถีย์มาก่อน ก็กลับตอบว่า แม้จะอบรมถึง ๔ ปี ก็จะไม่ยอม. ในที่สุดเมื่อบวชแล้วไม่นาน ก็ได้บรรลอรหัตตผล^๑.

๙. โปฏฐปาทสูตร

สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับโปฏฐปาทปริพพาชก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขตวนาราม ใกล้กรุงสาวัตถี เช้าวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จสู่กรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ทรงเห็นว่า ยังเช้านัก จึงเสด็จแวะไปที่มัลลิการาม อันเป็นที่อยู่ของโปฏฐปาทปริพพาชก พร้อมด้วยบริษัทปริพพาชกประมาณ ๓,๐๐๐ คน โปฏฐปาทปริพพาชกได้กล่าวต้อนรับและนิมนต์ให้นั่งบนอาสนะ ตนเองนั่งเหนืออาสนะที่ต่ำกว่า.

ครั้นแล้วโปฏฐปาทปริพพาชกได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับอภิสังขยานิโรธ (การดับความจำได้หมายรู้อย่างยิ่งใหญ่) (โปรดดูหน้า ๓๓ หมายเลข ๑๔๗ ประกอบด้วย) ซึ่งเคยเป็นปัญหาถกเถียงกันในหมู่สมณพราหมณ์เจ้าลัทธิต่าง ๆ มาแล้ว รวม ๔ ประเด็น คือ :

๑. สมณพราหมณ์บางพวกเห็นว่า สังขยา (ความจำได้หมายรู้-ในที่นี้พึงสังเกตว่า ในสมัยนั้นบัญญัติเรียกสภาพที่ครองชีวิตร่างกายต่าง ๆ กัน เรียกว่าอัตตา ตัวตนบ้าง, ชีวิต

๑. พระสูตรนี้เห็นได้ว่า สารสำคัญอยู่ที่ประพฤติปฏิบัติได้จริงอย่างพูด จึงทำให้พระผู้มีพระภาคทรงกล้าบั่นลือสีหนาท โดยทำให้สอບສວນเปรียบเทียบกับขี้

สภาพที่เป็นอยู่บ้าง, สัตตะ สภาพที่มีที่เป็นบ้าง, สัญญา ความจำได้หมายรู้หรือสภาพที่จำได้หมายรู้บ้าง) ของคน เกิดขึ้นบ้าง ดับไปบ้าง โดยไม่มีเหตุปัจจัย เมื่อเกิดขึ้นคนก็มีสัญญา เมื่อดับไปคนก็ไม่มีสัญญา.

๒. พวกอื่นกล่าวคัดค้านว่าไม่เป็นเช่นนั้น สัญญานั้นแหละเป็นอิตตาตัวตนของคน อิตตานั้นเข้ามาบ้าง ออกไปบ้าง เมื่อเข้ามาคนก็มีสัญญา เมื่อออกไปคนก็ไม่มีสัญญา.

๓. พวกอื่นคัดค้านว่าไม่เป็นเช่นนั้น ที่แท้มีสมณพราหมณ์ที่มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก สมณพราหมณ์เหล่านั้นนำเข้าได้ นำออกได้ซึ่งสัญญาของคน เมื่อนำเข้าคนก็มีสัญญา เมื่อนำออกคนก็ไม่มีสัญญา.

๔. พวกอื่นคัดค้านว่าไม่เป็นเช่นนั้น ที่แท้มีเทพผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เทพเหล่านั้นนำเข้าได้ นำออกได้ซึ่งสัญญาของคน เมื่อนำเข้าคนก็มีสัญญา เมื่อนำออกคนก็ไม่มีสัญญา.

ไปภูฏปาทปริพพาชกกล่าวต่อไปว่า (ระหว่างที่ฟังเขาโต้เถียงกันนั้น) ข้าพระองค์ระลึกถึงพระผู้มีพระภาคว่า เป็นผู้ฉลาดในธรรมเหล่านี้ เป็นผู้รู้ปกติของอภิสังขยานิโรธ อภิสังขยานิโรธเป็นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สมณพราหมณ์ที่กล่าวว่าสัญญาของคนเกิดขึ้นดับไปโดยไม่มีเหตุปัจจัยนั้น นับว่ามีความผิดพลาดแต่เบื้องต้น เพราะสัญญาของคนเกิดขึ้นดับไปโดยมีเหตุปัจจัย คือสัญญาอันหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะสิกขา (การศึกษา หรือสำเหนียกทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ คือ สิลสิกขา การศึกษาในศีล จิตตสิกขา การศึกษาในสมาธิ และปัญญาสิกขา การศึกษาในปัญญา) สัญญาอันหนึ่งย่อมดับไปเพราะสิกขา.

๑. ครั้นแล้วตรัสพรรณนาถึงการที่กุลบุตรออกบวชตั้งอยู่ในศีล (๓ ชั้นตามที่กล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌานที่ ๑ เมื่อได้ฌานที่ ๑ แล้ว กามสัญญา (ความจำได้หมายรู้ในกามคืออารมณ์ที่น่าใคร่) ที่เคยมีก็ย่อมดับไป สัญญาอันละเอียดอันเป็นจริงในปิติ (ความอิ่มใจ) และสุขอันเกิดแต่ความสงบ ย่อมมีในสมัยนั้น นี่คือนิสังขยานิโรธอันหนึ่งเกิดขึ้นเพราะสิกขา สัญญาอันหนึ่ง ย่อมดับไปเพราะสิกขา.

๒. ในฌานที่ ๒ สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ (อันละเอียดเป็นจริง) ในปิติ และสุข ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจในปิตินิโรธ อันเกิดแต่สมาธิ ย่อมมีในสมัยนั้น.

๓. ในฌานที่ ๓ สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจ ในปิตินิโรธและสุขอันเกิดแต่สมาธิ ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจในอุเบกขา (ความวางเฉย) และสุขย่อมมีในสมัยนั้น.

๔. ในฌานที่ ๔ สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจในอุเบกขา และสุข ย่อมดับไป สัญญาอันสุขุม อันเป็นสัจจในความไม่ทุกข์ไม่สุข ย่อมมีในสมัยนั้น.

๕. ในอรุปรณนที่ ๑ (อากนสนนญจยตนะ) รุปรลัญญน (ควมจ้ดหมยรู้ในรุปร) ยอมดบไป ลัญญนอันสุขุม อันเป็นลัจจในอากนสนนญจยตนะ (อรุปรณนที่มีอากนสนนญจยตนะไม่มีที่ลันสุดเป็นอรณน) ยอมมีในสมยนั้น.

๖. ในอรุปรณนที่ ๒ (วัญญนญจยตนะ) ลัญญนอันสุขุม อันเป็นลัจจในอากนสนนญจยตนะยอมดบไป ลัญญนอันสุขุม อันเป็นลัจจในวัญญนญจยตนะ (อรุปรณนที่มีวัญญนญจยตนะไม่มีลันสุดเป็นอรณน) ยอมมีในสมยนั้น.

๗. ในอรุปรณนที่ ๓ (อากัญญจยตนะ) ลัญญนอันสุขุม อันเป็นลัจจในวัญญนญจยตนะ ยอมดบไป ลัญญนอันสุขุม อันเป็นลัจจในอากัญญจยตนะ (อรุปรณนที่มีควมคดว่ไม่มีอะไรแมเล็กนอยเป็นอรณน) ยอมมีในสมยนั้น.

๘. ฤษที่มิลัญญนของตน พ้นจกลัญญนน ๆ แลวก็ถูกตองลัญญนอันเลค (ขันไป) โดยลัดบ เมื่อดั้งอยู่ในลัญญนอันเลคแลว ก็คดว่ การคดไม่ตี่ ไม่คดตีกว่ เพราะเมื่อดคดปรุจแต่ง ลัญญนอันเลคก็ดบไป ลัญญนอันหยบก็งคดขัน เธอจ้งไม่คด ไม่ปรุจแต่ง เมื่อดคด ไม่ปรุจแต่ง ลัญญนน (หมยถึงลัญญนอันเลค) ก็ดบไป ลัญญนหยบอันอื่นก็ไม่คดขัน เธอจ้งชื้อว่ถูกตอง (ดบบรรลุ) นโรธ (ควมดบ).

(หมยเหตุ : ชื้อควมเป็นลัดบมดแต่ชื้อ ๑ ถึง ๘ แสดงการที่ลัญญนอันหนึ่งดบไป ลัญญนอันหนึ่งคดขันแทน ตี่ขันกวลัญญนเดมเรื้อย ๆ จนในที่สุด เมื่อดคดคดปรุจแต่ง ลัญญนก็ดบไป เป็นอันตอบปัญหของไปฏฐปทปริพพชกที่อยากรู้ควมดบอภิลัญญน คื้อลัญญนใหญ่ หมยถึงลัญญนขันสูง อย่งชัดเจนตมหลกฤษปฏิบัติทงรุปรณน แลอรุปรณน).

เมื่อดรลอธิบยอย่งนี้แลว จ้งตรลถนไปฏฐปทปริพพชกว่ ท่นเคยดยอินดบฟังมกก่อนหรือไม่ถึงการเข้สมบตี่ ท้ง ๆ ที่มีควมรู้ตัว ในการดบอภิลัญญนตมลัดบชนิตนี้ ซึ่งปริพพชกตอบว่ไม่เคยดยอินดบฟังมกก่อน เฟ็งมกได้ทรบตมที่พระผู้มีพระภคทรงแสดงอย่งนี้.

ชื้อชกถนเพิ่มเติม

ไปฏฐปทปริพพชกกรบทูลถนเพิ่มเติม แลพระผู้มีพระภคตรลตบเป็นชื้อ ๆ ดงตอไปนี้ : -

๑. ทูลถนว่ ทรงบัญญัติลัญญนอันเลค อันเดยวหรือมก ตรลตบว่ บัญญัติท้งอันเดยว ท้งมก ตม (ควมจรง) ที่จจะถูกตอง (บรรลุ) นโรธได้.

๒. ทูลถนว่ ลัญญน (ควมจ้ดหมยรู้) กคดก่อน ญณ (ควมรู้) กคดที่หล้ง หรือว่ญณกคดก่อน ลัญญนคคดที่หล้ง หรือว่ลัญญนกับญณกคดพร้อมกัน ตรลตบว่ ลัญญนคคดก่อน ญณคคดที่หล้ง

๓. ทูลถามว่า สัญญาเป็นอตตะตา (ตัวตน) ของคนหรือว่าสัญญากับอตตะตาเป็นคนละอัน (ไม่ใช่อันเดียวกัน) ตรัสชักว่า อตตะตาตามที่ท่านเข้าใจเป็นอย่างไร. ทูลตอบว่า อตตะตาตามที่ตนเข้าใจ คือมีรูปประกอบด้วยธาตุ ๔ กินอาหารเป็นค้ำ ๆ ตรัสว่า อตตะตาของท่านเป็นอตตะตาอย่างหยาบ ถ้าเป็นเช่นนั้น สัญญาก็เป็นอย่างหนึ่ง อตตะตาก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง เพราะอตตะต้ายังตั้งอยู่นั้นแหละ สัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้น อีกอันหนึ่งดับไป. (ในข้อนี้ปริพพาชกชี้อตตะตาไปที่ร่างกาย จึงตรัสตอบตามที่เขาชี้ว่า ถ้าเป็นอย่างนั้น สัญญากับอตตะตาก็คนละอัน).

๔. ทูลต่อไปว่า ตนเข้าใจว่าสัญญาสำเร็จขึ้นจากใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ทั้งปวงมีอินทรีย์^๑ อันไม่บกพร่อง ตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้น สัญญาก็เป็นอย่างอื่น อตตะตาก็เป็นอย่างอื่น. เพราะอตตะตาที่สำเร็จด้วยใจยังตั้งอยู่นั้นแหละ สัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้น อีกอันหนึ่งก็ดับไป (ในข้อนี้ปริพพาชกพูดอธิบายเพิ่มเติม ลักษณะของอตตะตาตามความเข้าใจของตนว่า อตตะตาเกิดจากใจ).

๕. ทูลต่อไปว่า ตนเข้าใจว่าอตตะตาไม่มีรูป เป็นของเกิดแต่สัญญา ตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้นสัญญาก็เป็นอย่างอื่น อตตะตาก็เป็นอย่างอื่น เพราะอตตะตาไม่มีรูป เป็นของเกิดแต่สัญญา ยังตั้งอยู่นั้นแหละ สัญญาอันหนึ่งเกิดขึ้น อีกอันหนึ่งก็ดับไป.

๖. ทูลถามว่า ตน (ผู้ถาม) อาจหรือไม่ที่จะรู้ว่า สัญญาเป็นอตตะตาของคน หรือว่า สัญญาเป็นอย่างอื่น อตตะตาเป็นอย่างอื่น ตรัสตอบว่า ไปภูริฎปาทปริพพาชกมีความเห็นอย่างอื่น มีความชอบใจอย่างอื่น (คนละศาสนา) จึงยากที่จะรู้ได้. ทูลถามต่อไปตามแนวทิวฐิติ ๑๐ ที่เกี่ยวข้องกับส่วนสุดท้าย ถ้าอย่างนั้น โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง, โลกมีที่ที่สุด หรือไม่มีที่ที่สุด, ชีวิตกับสรีระ เป็นอันเดียวกัน หรือเป็นคนละอัน, สัตว์^๒ ตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด, สัตว์ตายแล้วทั้งเกิดทั้งไม่เกิด หรือว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่. (แบ่งออกเป็น ๕ หมวด หมวดละ ๒ ข้อ จึงเป็น ๑๐) ตรัสตอบเป็นข้อ ๆ ว่า พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์^๓ ปัญหา นั้น เพราะไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน.

๗. ทูลถามว่า ถ้าอย่างนั้น ทรงพยากรณ์อะไร ? ตรัสตอบว่า ทรงพยากรณ์เรื่องทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เพราะมีประโยชน์และเป็นไปเพื่อนิพพาน.

๑. อินทรีย์ในที่นี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ละอย่างเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน

๒. คำว่า สัตว์ ในที่นี้ แปลจากคำว่า ตถาคต ตามคำอธิบายของอรรถกถาที่กล่าวถึงทิวฐิติ ๑๐ แต่ในที่อื่น คำว่า ตถาคต ใช้เป็นพระนามเรียกพระพุทธเจ้า

๓. คำว่า พยากรณ์ แปลว่า ทำให้แจ้ง คือตอบหรืออธิบาย ไม่ใช่ทำนาย อย่างที่ใช้ในความหมายบางอย่างในภาษาไทย

แล้วพระผู้มีพระภาคก็เสด็จลุกจากอาสนะไป.

ต่อมาอีก ๒-๓ วัน จิตตะผู้เป็นบุตรแห่งนายความช้าง กับไปฏฐปาทปริพพาชก ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค. ไปฏฐปาทปริพพาชกกราบทูลแล้วว่า เมื่อพระองค์เสด็จกลับ (ในวันที่เสด็จไป ณ มัลลิการามนั้น) พวกปริพพาชกพากันกล่าวแตกดันซ้ำพระองค์ว่า ไม่ว่าพระองค์ตรัสอะไร ซ้ำพระองค์กราบทูลรับรองไปหมดว่าอย่างนั้น พระเจ้าข้า อย่างนี้พระเจ้าข้า. พวกเขาไม่เห็นเลยว่า พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่เดียว (บอกยืนยันให้แน่วไปคนเดียว) ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง เป็นต้น. ซ้ำพระองค์ตอบไปว่า เมื่อพระสมณโคดม แสดงปฏิบัติอันจริงแท้ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม วิญญูบุรุษเช่นข้าพเจ้า จะไม่รับรองสุภาสิต โดยความเป็นสุภาสิตได้อย่างไร.

ทรงชี้แจงเรื่องแสดงธรรมแก่เดียว หลายแง่

ตรัสตอบว่า ทรงแสดงธรรมแก่เดียว (เอกังสิกะ) ก็มี ทรงแสดงธรรมหลายแง่ (อเนกังสิกะ) ก็มี. ที่ทรงแสดงธรรมหลายแง่ก็คือ เรื่องโลกเที่ยง, ไม่เที่ยง, โลกมีที่สุด, ไม่มีที่สุด เป็นต้น. ที่ทรงแสดงธรรมแก่เดียวคือเรื่องทุกข์, เหตุให้ทุกข์เกิด, ความดับทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

ตรัสเล่าต่อไปว่า พระองค์เคยเสด็จเข้าไปหาสมณพราหมณ์พวกที่มีความเห็นมีวาทะว่า เมื่อตายไปแล้ว อัตตาคะมีความสุขโดยส่วนเดียว ไม่มีโรค แล้วซักถามว่า ท่านรู้เห็นโลกซึ่งมีความสุขโดยส่วนเดียวหรือเปล่า ก็ตอบว่า เปล่า. ถามว่า ท่านรู้สีกัอัตตาที่มีความสุขโดยส่วนเดียวสักคืนหนึ่ง วันหนึ่ง หรือครึ่งคืน ครึ่งวันหรือ ก็ตอบว่า เปล่า. ถามว่า ท่านรู้จักหนทาง หรือข้อปฏิบัติที่จะบรรลือถึงโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียว หรือเปล่า ก็ตอบว่า เปล่า. ถามต่อไปอีกว่า ท่านได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้บรรลุโลกที่มีความสุขโดยส่วนเดียว หรือเปล่า ก็ตอบว่า เปล่าอีก. คำพูดของสมณพราหมณ์เหล่านั้น จึงชื่อว่า ไม่มีปาฏิหาริย์มิใช่หรือ ไปฏฐปาทปริพพาชกรับว่า ไม่มีปาฏิหาริย์ เลื่อนลอย.

ครั้นแล้วทรงเปรียบพวกที่กล่าวว่า เมื่อตายไปแล้ว อัตตาคะมีความสุขโดยส่วนเดียว ไม่มีโรคแต่ไม่รู้อะไรจริงจังเลยเกี่ยวกับข้อที่ตนกล่าวนั้น ว่าเปรียบเหมือนคนที่รักหญิงงามชาวชนบท แต่ไม่รู้ว่าเป็นใคร ชื่อไร สกุลอะไร อยู่ที่ไหน หรือเปรียบเหมือนคนตั้งบันไดขึ้นบนทางสี่แพร่งเพื่อจะขึ้นปราสาท แต่ไม่รู้ว่ปราสาทอยู่ในทิศไหน สูงต่ำหรือปานกลางอย่างไร.

ต่อจากนั้นทรงแสดงการได้อัตตา ๓ ประเภท คือการได้อัตตาหยาบ ซึ่งมีรูปประกอบด้วยธาตุ ๔ กินอาหารเป็นคำ ๆ, การได้อัตตามีรูป ซึ่งเกิดจากใจ, การได้อัตตาที่ไม่มีรูป ซึ่งเกิดจากสัญญา. (โดยใจความคือทรงแสดงการได้อัตตภาพในกามภพ เช่น

มนุษย์และสัตว์ทั่วไป รวมทั้งเทพชั้นกามาวจร เป็นประเภทอิตตาหยาบ, ทรงแสดงการได้อัตตาภาพในรูปภาพ คืออิตตาของรูปพรหม และทรงแสดงการได้อัตตาภาพในอรูปภาพคืออิตตา^๑ ของอรูปพรหม พรหมไม่มีรูป) แล้วทรงชี้ให้เห็นว่า ทรงแสดงธรรม เพื่อให้ละอิตตา ๓ ประเภทนั้น เมื่อปฏิบัติแล้ว ก็จะละธรรมที่ทำให้เศร้าหมองและมีธรรมอันผ่องแผ้วเจริญยิ่งทำให้บรรลุความเป็นผู้สมบูรณ์ไพบูลย์ด้วยปัญญาในปัจจุบัน และแม้จะมีใครกล่าวว่า การได้บรรลุสภาพเช่นนั้น ทำให้เป็นทุกข์ก็ทรงแสดงได้ว่า มีความปราโมทย์ ความอิมใจ ความสงบ มีสติสัมปชัญญะ และความอยู่เป็นสุข. (ประเด็นสำคัญในตอนนี้มีอยู่ว่า มีสมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า เมื่อตายแล้วอิตตาจะเป็นสุข แต่ตัวเองไม่รู้ไม่เห็น และไม่ทราบข้อปฏิบัติ ส่วนทางพระพุทธศาสนาแทนที่จะสอนให้บรรลุอิตตา กลับสอนให้ประพฤติปฏิบัติเพื่อละอิตตา แล้วชี้ได้ว่า อิตตามี ๓ ประเภท ถ้าละได้ก็จะมีสุข).

ทรงเปรียบเทียบให้ฟังว่า การสอนอย่างนี้ข้อปฏิบัติเพื่อละอิตตาได้นี้ เปรียบเหมือนตั้งบันไดขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งมีปราสาทอยู่จริง ๆ ไม่ใช่ชี้ไม่ได้.

ต่อจากนั้นทรงอธิบายรับรองความเห็นของจิตตะ บุตรแห่งนายควาญช้าง (ซึ่งไปเฝ้าพร้อมกับไปฏฐปาทปริพพาชก) ที่ว่า เมื่ออยู่ในสภาพใดสภาพหนึ่ง อิตตาก็ไม่อยู่ในสภาพอื่น เช่น เมื่อได้อิตตาหยาบก็ไม่อยู่ในสภาพอิตตา (ละเอียด) มีรูปเกิดจากใจหรือไม่มีรูปเกิดจากสัญญา เมื่ออยู่ในตอนไหนก็จริงในตอนนั้น ตอนอื่นไม่จริง เปรียบเหมือนน้ำนม, นมข้น, เนยข้น, เนยใส. ก้อนเนยใสตอนไหนเป็นอะไร ก็ไม่เป็นอย่างอื่น.

ทรงสรุปในที่สุคว่า ถ้อยคำเรื่องอิตตาเหล่านี้เป็นเพียงโลกสมัญญา (ชื่อทางโลก) โลกนิรุตติ (คำพูดของโลก) โลกโวหาร (โวหารทางโลก) และโลกบัญญัติ (บัญญัติทางโลก) ซึ่งตถาคตก็พูดด้วยถ้อยคำเหล่านั้น แต่ไม่ยึดถือ.

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ไปฏฐปาทปริพพาชกสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ส่วนจิตตะ บุตรแห่งนายควาญช้างขอบวช แล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในกาลต่อมาไม่นาน.

๑๐. สุกสูตฺร

สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับสุภมาณฑ โดเทยยบุตร

สูตรนี้เป็นภาษิตของพระอานนท์ เล่าเรื่องราว พระอานนท์อยู่ในเขตวนารามของอนาถปิณฑิกคฤหบดี ใกล้กรุงสรวัตถิ เมื่อพระผู้มีพระภาคนิพพานแล้วไม่นาน.

๑. ทรงใช้คำว่า อิตตา ตามชาวโลก แต่ถือเพียงว่าเป็นโวหาร หรือคำพูดของชาวโลก แต่ไม่ทรงยึดถือตามข้อความท้ายพระสูตรนี้

ครั้งนั้น สุภมาณพผู้เป็นบุตรโตทยยพราหมณ์ พักอาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี ด้วยฐานะบางอย่าง และได้ส่งมาคนหนึ่งไปนิมนต์พระอานนท์ให้ส่งเคราะห์ไปเยี่ยมตน ถึงที่อยู่ พระอานนท์อ้างว่า วันนี้ท่านตึ่มยา ต่อวันรุ่งขึ้นจึงจะไป.

ครั้งวันรุ่งขึ้นพระอานนท์ไปเยี่ยม สุภมาณพจึงถามว่า ท่านอุปัฏฐากพระโคตม ผู้เจริญมานาน พระโคตมสรรเสริญธรรมอะไร และชักชวนประชุมให้ตั้งอยู่ในธรรมอะไร. พระอานนท์ตอบว่า พระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญกองศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นอริยะ และทรงชักชวนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในกองศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นอริยะนี้. สุภมาณพ ถามให้อธิบายถึงกองศีล (สี่ขันธ) กองสมาธิ (สมาธิขันธ) และกองปัญญา (ปัญญาขันธ) อันเป็นอริยะโดยลำดับ.

พระอานนท์อธิบายกองศีล โดยใจความว่า บุคคลมีศรัทธา ออกบวชแล้ว เว้นจากทางแห่งอกุศล ๑๐ ประการ และศีล ๓ ประเภท (ตั้งกล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) ส่วนกองสมาธิ อธิบายถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (สำรวมอินทริย์) ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ มีความสันโดษด้วยปัจจัย คือ จีวร บิณฑบาต ชำระจิตจากนิวรณ์ (ธรรมอันกั้นจิตมิให้บรรลุคุณความดี) ๕ ประการ ได้ฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ส่วน กองปัญญา อธิบายถึงวิชา ๘ มีวิปัสสนาญาณ (ญาณเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามเป็นจริง) เป็นต้น จนถึงอัสวกขยญาณ (ญาณอันทำอัสวะคือกิเลสที่ตองสันดานให้สิ้นไป) เช่นเดียวกับที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร.

เมื่อแสดงธรรมจบ สุภมาณพ โตทยยบุตร สรรเสริญธรรมเทศนา แสดงตน เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต.

๑๑. เกวัฏฐสูตร

สูตรว่าด้วยการแสดงธรรมแก่บุตรคฤหบดีชื่อเกวัฏฐะ

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ป่ามะม่วงของปาวาริกะ ใกล้เมืองนาพันทา ณ ที่นั้น บุตรคฤหบดี ชื่อเกวัฏฐะเข้าไปเฝ้า ขอให้ทรงชวนภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ให้แสดง ก็จะมีคนเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้น.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระองค์มิได้แสดงธรรมว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านจงแสดง อิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหบดีผู้หนึ่งผ้าขาว.

แม้ครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ บุตรคฤหบดีชื่อเกวัฏฐะ ก็ยังยืนยันจะให้ทรงชวนภิกษุ ผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ให้แสดง ก็จะมีคนเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้น.

พระผู้มีพระภาคจึงทรงชี้แจงว่า ปาฏิหาริย์ที่ทรงทำให้แจ้งด้วยความรู้อย่างด้วย พระองค์เองและประกาศแล้ว มีอยู่ ๓ อย่าง คือ :-

๑. อธิปไตยปฏิบัติหริยั แสดงฤทธิได้เป็นอัศจรรยั.
๒. อาเทศนาศาปฏิบัติหริยั ตักใจทายใจได้เป็นอัศจรรยั.
๓. อนุสาลนึปฏิบัติหริยั สั้งสอน (มีเหตุผลติ) เป็นอัศจรรยั.

แล้วทรงอธิบายวิธีแสดงฤทธิได้เป็นอัศจรรยั และสรูปในที่สุดว่า คนที่ไม่มีความเชื่อความเลื่อมใสก็อาจกล่าวได้ว่า ฤทธิที่แสดงฤทธิได้นั้น เพราะมีคันธารวิชา (วิชาของชาวคันธาระ).

อาเทศนาศาปฏิบัติหริยั ตักใจทายใจของคนได้ คนที่ไม่มีความเชื่อ ความเลื่อมใสก็อาจกล่าวได้ว่าฤทธิที่ตักใจทายใจได้นั้น ก็เพราะมีมณิกาววิชา.

ครั้นแล้วทรงแสดงถึงอนุสาลนึปฏิบัติหริยั คือการสั่งสอนเป็นอัศจรรยั ว่าควรประพฤติปฏิบัติอย่างไรตลอดจนการปฏิบัติได้ผลในศีล ๓ ประเภท ในฌาน ๔ ในวิชชา ๔ (ดังกล่าวไว้แล้วในสามัญญผลสูตร).

แล้วทรงเล่าถึงฤทธิรูปหนึ่งข้องใจในปัญหาที่ว่า ธาตุ ๔ เป็นต้น จะดับโดยไม่เหลือในที่ไหน ฤทธิรูปนั้นเที่ยวตระเวนถามเวทดาต่าง ๆ จนกระทั่งถึงท้าวมหาพรหมก็ตอบไม่ได้ ในที่สุดท้าวมหาพรหมขอให้มาถามพระพุทเจ้า ซึ่งตรัสสอนเป็นใจความรวบยอดว่า ดับวิญญานเสียได้ ธาตุ ๔ เป็นต้น ก็ดับไม่เหลือในที่นั้น. (เป็นการแสดงว่าฤทธิช่วยแก้ปัญหาไม่ได้ แต่คำสั่งสอนสำคัญกว่า).

๑๒. โลหิจจสูตร

สูตรว่าด้วยการโต้ตอบกับโลหิจจพราหมณั

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยฤทธิสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จแวะพัก ณ ตำบลบ้านชื่อสาลวดิกา ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานให้โลหิจจพราหมณัครอบครอง.

ทรงแก้ความเห็นผิด

สมัยนั้น โลหิจจพราหมณัมีความเห็นผิดเกิดขึ้นว่า สมณะหรือพราหมณัผู้บรรลुकุศลธรรมแล้วไม่พึงบอกแก่ผู้อื่น เพราะคนอื่นจะทำอะไรแก่อีกคนหนึ่งได้ การบอกแก่คนอื่น จัดว่าเป็นความโลภ (ความอยากได้) ที่เป็นบาปอันหนึ่ง เปรียบเหมือนคนตัดเครื่องพันธนาการเก่าออกแล้ว กลับทำเครื่องพันธนาการใหม่ (ให้แก่ตัวเอง) อีก.

โลหิจจพราหมณัได้ข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึงตำบลบ้านชื่อสาลวดิกา จึงใช้ช่างกลบ กชื่อโรลิกะ ให้ไปกราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยฤทธิสงฆ์มาฉันในวันรุ่งขึ้น.

รุ่งขึ้นเมื่อเสด็จไปฉันทเสร็จแล้ว ก็ได้ทรงโต้ตอบกับโลหิจจพราหมณ์ถึงเรื่องความเห็นผิดนั้น ทรงเปรียบเทียบให้เห็นว่า โลหิจจพราหมณ์ซึ่งครอบครองตำบลบ้านสาละวติกาก็ตาม พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งทรงครอบครองแคว้นโกศลก็ตาม ถ้าบริโศคผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในดินแดนที่ปกครองแต่ผู้เดียว ไม่ยอมแบ่งปันให้ผู้ใดเลยดังนี้ คนที่จะแสดงความคิดเห็นไม่ให้แบ่งปันแก่ผู้อื่นอย่างนี้ จะชื่อว่าทำอันตรายแก่ผู้ใด (เป็นข้าทาสบริวาร) อาศัยอยู่หรือไม่ โลหิจจพราหมณ์ยอมรับว่าเป็นการทำอันตรายแก่คนเหล่านั้น (เพราะเมื่อไม่ได้รับส่วนแบ่ง เช่น อาหาร เป็นต้น คนเหล่านั้นก็อยู่ไม่ได้) ตรัสถามต่อไปว่า จะเป็นการตั้งเมตตาคิด คิดอนุเคราะห์คนเหล่านั้น หรือว่าเป็นศัตรู กราบพูลตอบว่า เป็นศัตรู ตรัสถามต่อไปว่า เมื่อตั้งจิตเป็นศัตรูจะเชื่อว่ามีความเห็นผิดหรือเห็นชอบ พราหมณ์กราบพูลว่า เป็นการเห็นผิด. (อันนี้เป็นการต้อนให้พราหมณ์นั้นยอมรับว่าตนมีความเห็นผิด เพราะจำนนต่อเหตุผล).

จึงทรงเปรียบเทียบให้ฟังต่อไปว่า การกล่าวว่า ผู้ครอบครองบริโศคผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแต่ผู้เดียวไม่แบ่งปันแก่ใครเลย ก็เช่นเดียวกับการกล่าวว่า ผู้บรรลุกุศลธรรมไม่ควรบอกแก่ใคร ๆ ซึ่งเป็นการทำอันตราย เป็นการตั้งจิตเป็นศัตรูต่อผู้ที่ควรจะได้รับและเป็นการมีความเห็นผิด.

ศาสดา ๓ ประเภท

แล้วทรงแสดงถึงศาสดา (ผู้สอนศาสนา) ๓ ประเภทที่ควรใจท้วง และคำใจท้วงก็ถูกต้องตามธรรม คือ :-

๑. ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ไม่ได้บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะด้วยตนเอง ได้แต่แสดงธรรมสอนผู้อื่น (ดีแต่สอนผู้อื่น ตนเองปฏิบัติไม่ได้ หรือไม่ได้ผล) สวากจึงไม่ตั้งใจฟัง พากันเลียงหนี.

๒. ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ไม่ได้บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะด้วยตนเอง ได้แต่แสดงธรรมสอนผู้อื่น แต่สวากตั้งใจฟังคำสอน ไม่พากันเลียงหนี.

๓. ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ได้บรรลุประโยชน์ของความเป็นสมณะและแสดงธรรมสั่งสอน แต่สวากไม่ตั้งใจฟังคำสอน พากันเลียงหนี.

ศาสดาที่ไม่ควรติ

โลหิจจพราหมณ์กราบพูลถามว่า ศาสดาที่ไม่ควรติในโลกหรือไม่ ตรัสตอบว่า มีคือศาสดามีคุณสมบัติสมบูรณ์ในตัวเอง ทั้งมีสวากที่ออกบวชแล้วตั้งอยู่ในศีล ได้บรรลุธรรมที่ ๑ ถึง ๔ และได้วิชชา ๘ ประการ (ตามที่กล่าวแล้วในสามัญญผลสูตร) ศาสดา

ประเภทนี้ไม่ควรถูกตี (เพราะสั่งสอนได้ผลสมบูรณ์ คือ ตนเองก็ได้บรรลุคุณธรรม สาวกก็ได้บรรลุคุณธรรม)

โลหิจจพราหมณ์กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต.

๑๓. เติวิชชสูตร

สูตรว่าด้วยไตรเวท

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จแวะพัก ณ ตำบลบ้านพราหมณ์ชื่อนนสากตะ ประทับ ณ ป่ามะม่วง ริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดี ด้านเหนือของตำบลบ้านพราหมณ์ ชื่อนนสากตะ.

สมัยนั้น พราหมณ์มหาศาล (พราหมณ์ที่เป็นเศรษฐี) มีชื่อเสียงหลายคนพักอาศัยอยู่ในตำบลบ้านนั้น เช่น วังกิลพราหมณ์ ตารุกขพราหมณ์ โปกขรสาติพราหมณ์ ชาณุลโลณิพราหมณ์ โตทยพราหมณ์ และพราหมณ์ที่มีชื่อเสียงอื่น ๆ.

คำสนทนาของมาณพ ๒ คน

มาณพ ๒ คน คนหนึ่งชื่อว่าเสฏฐะ (ผู้สืบสกุลวชิระ) อีกคนหนึ่งชื่อภาร์ทวาชะ (ผู้สืบสกุลภาร์ทวาชะ) เดินสนทนากันถึงเรื่องทางตรงที่จะไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม. มาณพชื่อว่าเสฏฐะ อ้างถ้อยคำของโปกขรสาติพราหมณ์ มาณพชื่อภาร์ทวาชะ อ้างถ้อยคำของตารุกขพราหมณ์ เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลเล่าความที่ตนโต้เถียงกัน เพื่อให้ทรงชี้แจง. และในการกราบทูลเพิ่มเติมได้กล่าวว่า แม้พราหมณ์ต่าง ๆ จะบัญญัติหนทางไว้ต่าง ๆ กัน แต่ก็ให้นำผู้กระทำตามไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมได้ เปรียบเหมือนทางต่าง ๆ หลายสาย ซึ่งอยู่ไม่ไกลคาม, นิคม ก็ไปร่วมกันที่คาม (หมู่บ้าน).

พระผู้มีพระภาคตรัสถามให้ว่าเสฏฐะมาณพ ยืนยันถึง ๓ ครั้งว่า ทางต่าง ๆ เหล่านั้น นำไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมได้.

ข้อตรัสซักถาม

๑. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า มีพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทสักคนหนึ่งไหม ที่เคยเห็นพระพรหม. กราบทูลว่า ไม่มี.

๒. ตรัสถามว่า อาจารย์ของพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทมีสักคนหนึ่งไหม ที่เคยเห็น พระพรหม. กราบทูลว่า ไม่มี.

๓. ตรัสถามว่า อาจารย์ของอาจารย์ของพราหมณ์พวกนั้น มีสักคนหนึ่งไหม ที่เคยเห็นพระพรหม. กราบทูลว่า ไม่มี.

๔. ตรัสถามว่า ใครคนใดคนหนึ่ง ๗ ช่วยค้ออาจารย์ของพราหมณ์ มีไหม ที่เคยเห็นพระพรหม. กราบทูลว่า ไม่มี.

๕. ตรัสถามว่า ฤๅษณ์ก่อน ๆ ที่แต่งมนต์ ร่ายมนต์ ซึ่งพวกพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ในสมัยนี้เล่าเรียนท่องบ่นตามบทแห่งมนต์นั้น เช่น อัญญกะ วามกะ เป็นต้น มีใครบ้าง เคยกล่าวว่ตนรู้เห็นว่าพระพรหมอยู่ในที่ใด อยู่อย่างไร อยู่ที่ไหน. กราบทูลว่า ไม่มี.

จึงตรัสสรุปรว่า เปรียบเหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด ทั้งคนต้น คนกลาง และ คนสุดท้าย ต่างก็มองไม่เห็น พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ทั้งคนต้น คนกลาง และคนสุดท้ายก็ ไม่เคยเห็นพระพรหม คำกล่าวของพราหมณ์เหล่านั้นจึงว่างเปล่า.

๖. ตรัสถามต่อไปว่า พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทและคนอื่น ๆ ต่างเห็นดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ขึ้นและตกจึงพากันสรรเสริญ ประคองอัญชลี กราบไหว้ เพียงเท่านั้นจะเพียงพอ หรือไม่ ที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทนั้นจะชี้ทางที่จะไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์. กราบทูลว่า ไม่พอ.

จึงตรัสสรุปรในตอนนี้ว่า แม้เพียงมองเห็นก็ยังไม่พอที่จะชี้ทาง ก็พราหมณ์ ผู้รู้ไตรเวท พร้อมทั้งอาจารย์ อาจารย์ของอาจารย์ เป็นต้น ไม่เคยเห็นพระพรหมเลย ก็ยังแสดงทางตรงไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมได้.

๗. จึงตรัสถามว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้อยคำของพราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท จึงชื่อว่าไม่มี ปาฏิหาริย์ (เลื่อนลอยไม่มีหลักฐาน) ใช่หรือไม่. กราบทูลว่า ใช่. จึงตรัสต่อไปว่า เมื่อไม่รู้ ไม่เห็น แต่แสดงทางตรงเพื่อไปสู่ความอยู่ร่วมกับพระพรหม จึงมิใช่ฐานะที่จะเป็นจริงได้.

อุปมา ๕ ข้อ

๑. ตรัสเปรียบเทียบที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ไม่เคยเห็นพระพรหม แต่แสดงทางไป สู่ความอยู่ร่วมกับพระพรหมว่าเหมือนชายผู้รักหญิงงามชาวชนบท แต่ไม่รู้ว่าเป็นใคร ชื่อไร รูปร่างเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน.

๒. หรือเปรียบเหมือนคนที่ตั้งบันไดขึ้นสู่ปราสาท ในทางสี่แพร่ง แต่ไม่รู้ว่ ปราสาทนั้นอยู่ที่ไหน.

๓. การที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ละธรรมที่ทำให้เป็นพราหมณ์ สมาทาน (ยึดถือ) ธรรมที่ไม่ทำให้เป็นพราหมณ์ แล้วพากันออกนามพระอินทร์ พระโลมะ พระวรุณ พระอิสาน พระชวาบดี พระพรหม พระมหินทร์ การออกนาม การอ้อนวอน การปรารภณา การยินดี

ก็ไม่ทำให้ไปอยู่ร่วมกับพระพรหมได้เมื่อตายไป เปรียบเหมือนคนอ่อนวอนฝิ่งน้ำให้เข้ามาหา ก็ยอมเข้ามาไม่ได้.

๔. การที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท ยังหมกมุ่น สยบอยู่ บริโภคคามคุณ ๕ (คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าปรารถนาไร้ใคร่ชอบใจ) ซึ่งนับเป็นเครื่องจองจำผูกมัด ในอริยวินัย จะไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมยอมเป็นไปไม่ได้ เปรียบเหมือนคนต้องการ ช้ำมแม่น้ำแต่เอาเชือกมัดมือโพล่หลังตัวเองอย่างแน่นหนาอยู่ที่ฝั่งนี้จะข้ามไปสู่ฝั่งโน้นไม่ได้.

๕. การที่พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทถูกนิวรรณ์ ๕ (กิเลสที่กั้นจิตมิให้บรรลุความดี อันเป็นกิเลสชั้นกลาง คือความพอใจในกาม ความพยายาม เป็นต้น) รัตรังไว้ จะเข้าสู่ ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม ย่อมเป็นไปไม่ได้ เปรียบเหมือนคนที่ต้องการข้ามแม่น้ำ แต่เอาผ้าคลุมศีรษะ นอนเสียดงฝั่งนี้ ก็จะข้ามไปสู่ฝั่งโน้นไม่ได้.

คุณสมบัติของพระพรหมกับพราหมณ์

ตรัสถามว่า พราหมณ์ผู้ใหญ่อายุที่เป็นชั้นอาจารย์ของอาจารย์เคยกล่าวถึง พระพรหมว่า

๑. มีสิ่งหวงแหน (เช่น สตรี) หรือไม่
๒. มีจิตผูกเวรหรือไม่
๓. มีจิตพยายามหรือไม่
๔. มีจิตเศร้าหมอง (ด้วยกิเลส) หรือไม่
๕. ทำจิตให้เป็นไปในอำนาจได้หรือไม่

มาณพกราบทูลตอบว่า พระพรหมตามคำกล่าวของพราหมณ์ผู้ใหญ่นั้น ๔ ข้อ ข้อที่ ๕ เป็นเช่นนั้น (คือมีคุณสมบัติในทางดีงาม) แล้วตรัสถามว่า พราหมณ์ผู้รู้ ไตรเวทเป็นอย่างพระพรหมหรือไม่ก็ตอบในทางตรงกันข้าม คือยังมีสิ่งหวงแหน มีจิตผูกเวร มีจิตพยายาม มีจิตเศร้าหมอง ไม่สามารถคุมจิตไว้ในอำนาจได้.

ตรัสถามต่อไปว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวทจะเปรียบเทียบเข้ากันได้ กับพระพรหมหรือไม่ ตอบว่า ไม่ได้ จึงตรัสสรุปว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อตายแล้ว พราหมณ์ ผู้รู้ไตรเวท จะเข้าถึงความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมนั้น จึงมิใช่ฐานะที่เป็นไปได้.

ตรัสต่อไปว่า พราหมณ์ผู้รู้ไตรเวท เข้าไปใกล้, จมลงไป, ถึงความวิบัติ (ในทางที่ผิด) แต่ที่สำคัญว่าข้ามไปสู่แดนที่มีความสุขยิ่งกว่า^๑ เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่าเป็นป่าไตรเวท ที่ไม่มีบ้าน, เป็นป่าไตรเวท ที่ไม่มีน้ำ, เป็นความเสื่อมแห่งไตรเวท.

๑. เปรียบเหมือนคนที่ถูกภาพลวง เห็นทะเลทรายเป็นน้ำ

มาณพถามถึงทางไปสู่พระพรหม

วาเสฏฐมาณพกราบทูลถามถึงทางที่จะไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พระองค์ทรงรู้จักพระพรหม พรหมโลก ข้อปฏิบัติเพื่อให้ไปสู่พรหมโลก ตลอดจนพระพรหมผู้ปฏิบัติอย่างไรจึงจะเข้าถึงพรหมโลกได้.

เมื่อมาขอให้ทรงแสดง จึงตรัสถึงการที่พระพุทเจ้าเกิดขึ้นในโลก บุคคลฟังธรรมออกประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล (รายละเอียดตั้งที่กล่าวในสามัญญผลสูตร) ละนิวรณ์ ๕ ได้ แผ่เมตตาจิตไปสู่ ๔ ทิศ นี่เป็นทางไปสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหม. เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็ชื่อว่ามีคุณสมบัติเปรียบเทียบเข้ากันได้กับพระพรหม (เป็นการถามตอบคุณสมบัติของภิกษุผู้ประพฤติตนดี เจริญเมตตาเจโตวิมุตติ เทียบกับคุณสมบัติของพระพรหมตามตำรับโบราณทีละข้อ ซึ่งมาณพก็กราบทูลรับรองว่าเข้ากันได้).

จึงตรัสสรุปในที่สุดว่า ภิกษุเช่นนั้นเมื่อตายไป ย่อมมีฐานะที่จะเข้าสู่ความเป็นผู้ร่วมกับพระพรหมได้.

มาณพ ๒ คนกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต.

(หมายเหตุ : พระสูตรนี้ หรือหลาย ๆ สูตรที่แล้วมาแสดงว่า การถือศาสนาตามตำรา เช่น เรื่องพระพรหมนั้นยังไม่พอ ควรเอาความรู้ความประพฤติเข้าจับด้วย หมายความว่า ต้องรู้ ต้องเข้าใจปฏิบัติให้เห็นผลได้จริง ๆ ไม่ใช่ทำอะไรตาม ๆ กัน โดยไม่รู้อะไรจริง).

จบความย่อแห่งพระไตรปิฎก เล่มที่ ๙

